

millioner kroner sies å kunne ha reddet bedriften.

De bedrifter jeg har trukket fram er etablert for lang tid tilbake. De har vært ledd i den norske industriutbyggingen før og etter 2.verdenskrig. De har dannet grunnlaget for vår velstandsutvikling. Et stort antall fremsynte gründere og investorer har gjort en betydelig innsats gjennom mange år for skape disse bedrifter. De har vist sin levedyktighet og styrke gjennom nedgangstider og under skiftende konjunkturer. Ikke alle selskap ville ha gjennomlevd 20-års perioden. Endringer skjer uavbrutt, Men når de foran nevnte bedrifter ble borte, var hovedårsaken at kronen mistet 81 prosent av sin kjøpekraft og at tapet for en stor del var erstattet med lånte penger, og at kapitalomkostningene ble for store til at de kunne bæres.

Uttak av egenkapital

Før 1992 var det vanskelig og kostbart å trekke kapital ut av en bedrift. Aksjeutbytte var begrenset til 6 prosent av aksjekapitalen. Utbyttet ble beskattet både på bedriftens og på aksjonærens hånd. Aksjonærene hadde lov til å ta ut disposisjonsfondet, men da måtte aksjonæren betale 27 prosent skatt av uttaket. De beløp som var satt av til disposisjonsfond. var allerede beskattet med 52 prosent inntektskatt. Reservefondet hvor 10 prosent av bedriftens overskudd ble overført hvert år skulle fungere som en kapitalreserve. I disse regler lå det syn at en bedrift var skapt i fellesskap av eieren, de ansatte og av tilretteleggelsen fra samfunnets side: Lovverk, rettshåndhevelse, offentlige transport-anlegg, veier jernbane og kaier, og ikke minst markedet som i høy grad hviler på vårt fellesskap. En bedrift, et foretak, bør på ingen måte betraktes som aksjonærenes eiendom.

Ut fra dette syn vil det være urimelig å la aksjonærene overføre til seg og sin familie det akkumulerte overskudd fra, for eksempel 500 ansattes arbeide gjennom mange år. Det er ganske ufortjent å etablere en ny økonomisk overklasse av pengekapitalister basert på disse overføringer. Men samtidig forstår vi at dette er et ledd i den privatiseringen av våre felleseiendomer som gjennomføres på alle områder.

Kapitaltappingen gjennom inflasjon ble trappet ned tidlig i 1990-årene. Grunnen til nedtrappingen var uten tvil den enorme arbeidsledighet som oppsto i OECD området. Den gikk opp i 35 millioner personer. Igjen var det mulig for bedriftene å dekke sitt kapitalbehov ved å akkumulere overskuddet og derved gjenvinne sin økonomiske uavhengighet og styrke.

Ny kapitalinndragning

Skattereformen som kom i 1992 overtok imidlertid den funksjon inflasjonen tidligere hadde hatt. Den virket som en oppfordring til eierne å tappe bedriftene

for kapital. I årenes løp ble midler i stor skala

Våre bedrifter ble trappet ned. Per 1992 var skattefritt og bruk av messige manipulasjoner eieren overtar all aksjekapitalen bli

* Et utenlandsk utlandet.

* Aksjonærene betalte kroner mellom seg i banker bør være imidlertid beslutning tilbakebetale eger opprettholdes. i

* Dun & Bradstreet utbetalte 278 millioner utgjør 37,1 prosent av 1993 til 1995 var utbetalt

* I generaliserte gjøring om oppløsning vi lese at Storebrand for høyet sin aksjeoverføring fra fond 94 954 758 til 2000 tilbakebetaling til aksjonærene.

Salg av Norge

Denne stripping av næringsliv. I 1993 ble brosjyre som reklame Sentralbanksjef Tore Skjerve skape interesse for mål å la norske eiere deres sted.

30 prosent av

I løpet av 1970-årene industriarbeids-plas

for kapital. I årene som fulgte tok aksjonærer ut bedriftens tidligere opptjente midler i stor skala.

Våre bedrifters økonomi undergraves fortsatt, selv om inflasjonen er trappet ned. Penger avsatt på disposisjonsfondet kan umiddelbart tas ut skattefritt og brukes av aksjonærene og deres familier. Ved hjelp av regnskapsmessige manipulasjoner går det an å bemektige seg også reservefondet slik at eieren overtar alt bedriften har lagt seg opp gjennom hele sin levetid. Kun aksjekapitalen blir tilbake i selskapet. Her er noen eksempler:

* Et utenlandsk oljeselskap overførte 19 milliarder kroner fra Norge til utlandet.

*Aksjonærene i BN bank fordelte reservefondet på 500 millioner kroner mellom seg. Kredittilsynet mente denne form for slakt av egenkapitalen i banker bør være strengere regulert i lovverket. Finansdepartementet har imidlertid besluttet at banker og finansinstitusjoner fritt skal kunne tilbakebetale egenkapitalen til aksjonærene så fremt kravet til minstekapital opprettholdes. 1

*Dun & Bradstreet Norge A/S har regnet ut at Drammens bedrifter utbetalte 278 millioner kroner i utbytte til sine aksjonærer i 1995. Beløpet utgjør 37,1 prosent av bedriftenes overskudd etter skatt samme år. I perioden 1993 til 1995 var utbetalt utbytte i de samme bedrifter 831 millioner kroner. 2

*I generalforsamlingenes tid før sommerferien er avisene fulle av kunn-
gjøringer om oppløsning av selskaper, fusjoner og kapitalnedsettelse. Her kan vi lese at Storebrand Finans A/S på generalforsamlingen den 29.mai 1998 har forhøyet sin aksjekapital fra 20 075 000 kroner til 94 954 750 kroner ved overføring fra fonds. Samtidig ble det besluttet å nedsette aksjekapitalen fra 94 954 758 til 20 075 000 kroner. Nedsettelsesbeløpet skal anvendes til tilbakebetaling til aksjeeierne. 74 879 750 kroner ble utbetalt skattefritt til aksjonærene.

Salg av Norge

Denne stripping av norske bedrifter gjør det billig å kjøpe seg inn i norsk næringsliv. I 1993 ga Statens Nærings- og Distriktsutviklingsfond, SND, ut en brosjyre som reklamerer for Norge som investeringsland. Året etter reiste Sentralbanksjef Torstein Moland og børsdirektør Erik Jarve til London for å skape interesse for norske aksjer og obligasjoner. Det synes å være et politisk mål å la norske eiere få sine penger tilbake og la utenlandske eiere tre inn i deres sted.

30 prosent av våre industriarbeidsplasser tapt

I løpet av 1970 og 1980-årene mistet vi 180 000 av våre ca. 380 000 industriarbeidsplasser.

Investeringer fra utlandet

Utenlandske oppkjøp ekspanderte i 1990-årene. Oppstillingen nedenfor viser utenlandske direkte årlige investeringer i norsk næringsliv i milliarder kroner

År	Milliarder NOK
1990	73,2
1991	94,8
1992	94,5
1993	102,4
1994	113,7
1995	123,3
1996	139,1
1997	151,5

3

Småbedrifter uønsket

Hvis din omsetning (salget) kommer under 50 000 kroner i året mister du registreringen i merverdi avgift-manntallet. Da kan du ikke lenger trekke fra og få tilbakebetalt merverdi avgiften på 25 prosent som er lagt til på alle inngående fakturaer. Dine utgifter til kjøp av varer og tjenester stiger med 25 prosent

Du får heller ikke legge til merverdien på 25 prosent på dine utgående fakturaer, som alle større bedrifter gjør, men du har lov å fakturere ditt salg, men uten å legge til merverdiavgift.

Grensen for å falle utenfor merverdiavgiftssystemet ble hevet fra 30 000 kroner til 50 000 kroner i året 2004. Dette er det størsteanslag mot norsk industriutvikling noensinne.

De bedrifter som faller utenfor har ingen mulighet til å kunne konkurrere med andre som er innenfor. Dersom salget går ned betyr det ofte slutten for firmaet. De fleste som faller utenfor er såkalte mikrobedrifter, som er enmanns bedrifter med høy teknisk ekspertise som arbeider med oppfinnelser eller nye produksjonsmetoder og som satser på fremtidig vekst.

Muligheten for å bli satt utenfor merverdi-manntallet er en hemske for industriutviklingen. Den har en negativ effekt på langsiktig oppfinnervirksomhet.

Oljeprisen som årsak til inflasjonen i 1970-årene

Det blir påstått at den sterke stigningen i oljeprisen er årsak til inflasjonen. Bak denne påstand ligger et sterkt ønske fra aktørenes side å skyve ansvaret for

inflasjonen fra se
mange år.

1969

1970

1971

1972

1973

1974

Oljeprisstigningen

Kilder:

- 1 *Aftenposten*
- 2 Drammen oktober 19
- 3 Alf Petter
- 4 Håkon Lun
- 5 Arne Jon I
- 6 Per Kleppe

inflasjonen fra seg. Da oljeprisen steg i 1973 og 1974 hadde inflasjonen pågått i mange år.

1969	3,2	prosent
1970	10,7	"
1971	6,0	"
1972	9,1	"
1973	7,6	"
1974	9,8	"

Oljeprisstigningen kan således delvis være en følge av inflasjonen.

Kilder:

- 1 *Aftenposten*, 26. september 1996.
- 2 Drammen mot år 2000 *Drammens Tidende og Buskeruds Blad*, oktober 1996.
- 3 Alf Petter Hellstrøm, *Aftenposten*, 24.sept.1999
- 4 Håkon Lund, *Dagbladet*, 25. oktober 1999.
- 5 Arne Jon Isachsen og Jan Tore Klovland, *Sosiakøkonomen*, 1982 nr, 1.
- 6 Per Kleppe, *Kleppepakke*, side 258.

MAKTELITEN OVERTAR INDUSTRIBEDRIFTER

Tre av våre mest attraktive og fremtidsrettede bedrifter ble overført fra sine eiere til banker, til staten etter at de først var blitt tappet for kapital gjennom inflasjonen. Eierne av de tre bedriftene jeg skal trekke frem, er bokstavelig talt blitt kastet ut av sine bedrifter som var deres livsverk.

Felles for disse tre bedrifter er at de hadde satsset mye penger på å utvikle nye attraktive produkter rettet mot verdensmarkedet. Dette svekket likviditeten. På samme tid tok inflasjonen en betydelig større del av kapitalen enn den hadde tatt i tidligere år, uten at disse tap kom til uttrykk i regnskapene.

I 1970 forlot Arbeiderpartiet de sosialdemokratiske idéer som var båret frem av Einar Gerhardsen og hans partifeller. Arbeiderpartiet som hadde regjeringmakten gikk over til å føre en ny politikk. I mange år var det uklart hva den gikk ut på. Det ble brukt ord som omstrukturering og andre uklare betegnelser som ikke gjorde situasjonen klarere. Vi som drev industribedrifter i 1970-årene forsto at den sterke inflasjonen var en del av den nye politikken. Den steg fra 3 – 4 prosent årlig til mer enn det dobbelte. Nå varierte den fra 5 til 15 prosent.

Selv om inflasjonen var skapt av norske aktører, så hadde Norge forpliktet til å føre en felles politikk med OECD-landene. Siden inflasjonen steg omtrent samtidig i alle OECD-landene, må vi anta at inflasjonspolitikken som nå fulgte var pålagt landene av OECD.

Målet: å fjerne de tidligere industrilederne?

Å dømme etter det som har skjedd, må hensikten ha vært å fjerne de tidligere industriledere, og industrieiere, de som hadde bygget opp den industri vi den gang hadde på den tid og la eierne få sine penger tilbake, og sette inn nye ledere som hadde et positivt syn på den liberaliserte, spekulative industripolitikken som nå fulgte.

Fagbevegelsen og Arbeiderpartiet gjennomførte de transaksjoner som skulle til for å skape en vedvarende inflasjon som tok bedriftenes kapital.

42. GERHARD

Den som har fulgt
Hardanger, som g
av livbåtene kan
mykt et godt styk
Denne epokegjør
skriver Verdens G

Overkjørt av

Gerhard Skaala va
han ruinert. Skala
krevde at bedrifter
etter bankens mer
bedriften fullstend
var insolvent.

Industrigrün
var markedsleder i
råkjør. Mine kom
Riktignok hadde
fremtidskontrakter.
amerikanske sertif
arbeidsplassene, si
hatt problemer me
grunn av at det
regnskapskontroll
representanter i fj
hevder Skaala. Han
rekneskap som vist

- * Banken sa opp
- * kroner i inntek
- * Nedskrivning
- * Tap av kontrak
- * Kjøp og salg a

Og dette er bare d
positiv egenkapital
- Men banken åpnet

42. GERHARD SKAALA OG HANS LIVBÅTER

Den som har fulgt med i presse og TV vil ha lagt merke til Gerhard Skaala i Hardanger, som gjennom mange år var med på å utvikle lukkede livbåter. Noen av livbåtene kan stupe i sjøen fra stor høyde med full bemanning. De lander mykt et godt stykke fra skipet eller borreplattformen som er i vanskeligheter. Denne epokegjørende ide var internasjonalt anerkjent. Den 4. desember 1986 skriver Verdens Gang:

Overkjørt av banken

Gerhard Skaala var en suksessrik leder av livbåtfabrikken Harding A/S. I dag er han ruinert. Skaala føler seg overkjørt av ABC bank, som i september i fjor krevde at bedriften skulle innbetale 40 millioner kroner i gjeld. Bedriften var etter bankens mening på vei mot avgrunnen. ABC bank hevdet at Harding bedriften fullstendig hadde mistet oversikten over regnskapene og at bedriften var insolvent.

Industrigründeren Skaala hevder hårdnakket at Harding som på den tid var markedsleder i Europa ville klart seg hvis ikke banken hadde satt i gang sitt råkjør. Mine korrigererte regnskaper viser at Harding ikke var insolvent. Riktignok hadde vi vært utviklingsskåte, og satset mye på å skaffe fremtidskontrakter. Blant annet i USA hvor vi hadde bygd opp båttyper med amerikanske sertifikater som senere kunne produseres i Norge. Det ville sikret arbeidsplassene, sier Gerhard Skaala. Han innrømmer gjerne at Harding hadde hatt problemer med gjennomtrekk på personalsiden i økonomiavdelingen. På grunn av at det tar tid å lære opp nye folk, fikk vi etterslep i regnskapskontrollen. Men da banken kom inn så dramatisk med sine egne representanter i fjor, var bedriften i et grenseland mellom pluss og minus, hevder Skaala. Han mener ABC bank gjorde flere åpenbare feil da de satte opp rekneskap som viste 15 millioner kroner i minus.

- * Banken sa opp en avtale med Sonat Drilling som kunne gitt 4,2 millioner kroner i inntekter.
- * Nedskrivning av aksjer i datterselskaper. Tap på flere millioner.
- * Tap av kontrakter i USA, 4,7 millioner kroner.
- * Kjøp og salg av dollar kunne gitt 2 millioner. Kroner.

Og dette er bare de mest åpenbare feilene. Jeg mener Harding ville hatt en positiv egenkapital uten bankens innblanding, sier Gerhard Skaala og tilføyer:
- Men banken åpnet ikke for noen diskusjon. Den bare snørte til repet.

Gerhard Skaala begynte å bygge trebåter på hjemstedet i Rosendal i Kvinnherad etter krigen.

Den unge ingeniøren fikk snart et navn som livbåtprodusent. Fra 1973 kom Harding med i produksjonen av de revolusjonerende fritt-fall-båtene, et samnordisk prosjekt hvor Harding laget prototypen.

Men hjørnesteinen i produksjonen var vanlige overbygde livbåter. Produksjonen skjøt fart i takt med offshoreutviklingen. Fete kontrakter ble hovet inn i vestlandsbedriften som snart hadde 250 arbeidsplasser. Inntil i fjor var Harding markedsleder i Europa. Skaalas mål var å etablere en standard på redningsmateriellet og midlet var å kjøpe opp majoriteten av aksjene hos de europeiske konkurrentene. Vi hadde i fjor en ordremasse på 120 millioner kroner og opsjoner for 60 millioner kroner. I denne "pakken" lå det muligheter for refusjon av utviklingsarbeide for 60 millioner kroner som skulle tilføres bedriften. Vi anså oss som rike og sterke.

Gerhard Skaala er helt ute av Harding. Nå pusler han med nye prosjekter hjemme i sitt eget arbeidsrom. Om jeg er bitter over at livsverket mitt er gått i grus? Nei, tegningene og båtene mine lever over hele verden. Og hvem har sagt at jeg er ferdig?

ABC bank renvasket

Vi kommer ikke til å gå på Skaala-familien med krav om at de skal be banken om unnskyldning. Riktignok har de kalt oss røvere, tyver og terrorister. Denne voldsomme språkbruken har det overhodet ikke vært dekning for. Advokat Kenworthy legger ikke skjul på at Kredittilsynets behandling av klagen fra båtbyggerfamilien Skaala fra Vestlandet er hilst med glede i ABC bankens lokaler i Oslo. Vedtaket renvasker ABC banken for den kritikken som er fremkommet etter at banken høsten 1985 overtok den reelle kontrollen over livbåtfabrikken Harding med den gang 270 ansatte. I prosessen ble Skaala-familien presset ut av sin mangeårige eierposisjon uten 5 øre i kompensasjon...

Vi gir oss ikke

Vi kommer ikke til å gi oss med dette sier Hardings ex-direktør Geir Skaala i en kommentar til Kredittilsynets vedtak. Vi vil nå sette oss ned og vurdere vedtaket og ta standpunkt til fortsettelsen i lys av dets innhold. Vi kan både gå til domstolen og kreve erstatning eller be finansdepartementet se på saken. Det offentlige har jo tapt millionbeløp på Hardings konkurs.

Vi mener fortsatt at det var bankens aksjon som førte til Hardings konkurs. I det øyeblikk banken krevde sine lån tilbake i løpet av få dager, var også bedriften ferdig. Dersom en bank kan gjøre slikt og unnsnippe kritikk, da bør dette bli offentlig kjent.

Vi bør få en
medlemmers intere

Inflasjonstape

I 1970 og 1980-å
kjøpekraft. Gjenno
bevilge nye lån t
bankene i en mekt
presset til å øke
millioner kroner p
ville vært rimelig
trengte penger lå i
del av kapitalen.

Harding, ble e

Etter konkursen va
skaffe penger så SK
allerede solgt und
Ulltveit Moe A/S
Gerhard Skaalas be
utenlandske selska
overtok Knutsen-re
A/S, HMV drift
International A/S o
tre områder: Skipsb

Konsernet va
ikke mindre enn 1
Renteomkostninger
39 millioner krone
var på 446 000 kron
forhold til de enkelt

Avdelingen
arbeide ga gode res
og hans produkter v

Ulltveit Moe A/S, c
1991 1992
37,4 49,3

Året 2001 ble
ABB.

Vi bør få en forening for "kreditor - skadde" som kan arbeide for sine medlemmers interesser i denne og liknende saker. 1

Inflasjonstapene ikke beregnet

I 1970 og 1980-årene var norske bedrifter svekket fordi kronen mistet sin kjøpekraft. Gjennom inflasjonsperioden hadde bankene den viktige oppgave å bevilge nye lån til å erstatte verditapet som skyldtes inflasjonen. Det satte bankene i en mektig stilling. De rådet over liv og død for de bedrifter som ble presset til å øke sin lånekapital. Gjelden hos Harding var uvanlig lav: 40 millioner kroner på 270 ansatte. Det gir 148 000 kroner i gjeld pr ansatt. Det ville vært rimelig om Harding hadde fått utvide sine lån. Årsaken til at den trengte penger lå i utviklingen av nye produkter og at staten hadde inndratt en del av kapitalen.

Harding, ble en del av et internasjonalt selskap

Etter konkursen var ABC bank eier av Hardingaksjene. Det ble arbeidet for å skaffe penger så Skaala familien kunne overta. Dette lyktes, men da var aksjene allerede solgt under hånden til Jens Ulltveit Moe som etablerte selskapet Ulltveit Moe A/S i 1990. I 1996 ble navnet endret til Umoe A/S. Foruten Gerhard Skaalas bedrift som nå heter Umoe Schat Harding driver Umoe A/S 6 utenlandske selskap som Gerhard Skaala hadde kjøpt seg inn i. Umoe A/S overtok Knutsen-rederiet i Haugesund, Haugesund Elektroservise, Møre drift A/S, HVM drift A/S, Sandslie drift A/S, Karmsund Verft A/S, HVM International A/S og skipsverftet Sterkoder i Kristiansund Umoe A/S satset på tre områder: Skipsbygging, olje og gass og livredningsutstyr.

Konsernet var lånefinansiert. Regnskapet for 1995 viste en totalgjeld på ikke mindre enn 1 198 895 000 kroner og en egenkapitalandel på 14,09 prosent. Renteomkostningene utgjorde for årene 1993-94-95 henholdsvis 65 – 62 – og 39 millioner kroner. Selskapet hadde i 1995 2 486 ansatte. Gjelden pr ansatt var på 446 000 kroner. Umoe A/S var blitt en gullgrube for pengekapitalistene i forhold til de enkeltbedrifter sammenslutningen tidligere besto av.

Avdelingen for livredningsutstyr som var grunnlagt på Gerhard Skaalas arbeide ga gode resultater Det indikerer at Skaalas organisasjon fungerte godt og hans produkter var etterspurt.

Ulltveit Moe A/S, overskudd i millioner kroner på livredningsutstyr:

1991	1992	1993	1994	1995	1996,
37,4	49,3	57,1	28,6	-27,5	5.6

Året 2001 ble deler av Umo A/S solgt til det svensk/sveitsiske konsern ABB.

Frimurerordenen er representert

Jeg er blitt fortalt at et medlem av frimurerordenen skal forelegge alle viktige beslutninger for losjens ledelse før de settes iverk. Det ekstreme lojalitetskravet gjør at det må være slik. Hvis dette er riktig kan frimureriet ha hatt interesser i, og ha påvirket så vel Hardingsaken, som andre saker hvor frimurere har deltatt.

Kenwerty er inisiert i Losje nr 12, St Johanneslogen St. Magnus i Fredrikstad.

Under brødrene Blystads lånefinansierte raid mot Kosmosselskapet, deltok Kenwerty på vegne av ABC bank. Brødrene Blystad ble tvunget til retrett. Kosmosselskapet ble påført store tap, men overlevde raidet.

I den statlige overtakelsen av Tandbergs Radiofabrikk som jeg skal komme tilbake til, ble Kenwerty oppnevnt som sekretær for styret av Jens Chr, Hauge. Det betyr at frimureriet har vært sterkt involvert i de fundamentale endringer som vårt næringsliv har gjennomgått.

Gerhard Skaala har to sønner. De var begge båtbyggere. De hadde kjennskap til bransjen. De satt på sertifikater og offentlige reguleringer. De var eksperter med erfaringer på verdensbasis. De startet et nytt båtbyggeri på Tromøya ved Arendal for å fremstille livbåter. Det falt seg slik at de også leverte båter til Umoe i Hardanger. Geir Skaala som sto som eier merket snart den hemsko som lå i delingsmodellen som kom i 1992. Den ga Ulltveit Moe 28 prosent inntektskatt på overskuddet, mens Geir Skaala må betale 52 prosent inntektskatt på sitt overskudd

Geir Skaala har etablert et datterselskap i Kina. Timelønnen er en tiendedel av norske lønninger og valutakursen er gunstig. Kina regner med å bli en økonomisk stormakt om få år.

Ville det allikevel ikke være langt bedre om arbeiderpartiet kom seg ut av sin avhengighet og begynte å ivareta norske interesser?

Kilder:

- 1 Tom Bakkeli, Alf R. Jacobsen og Bjørn Thunæs, *Verdens Gang*, 6. Desember 1986
- 2 Umo A/S, Årsrapport 1995 og 1996.

43. MOXY

Birger Hatlebakk s
1975. Fræna, som
som trengte industr
er en stor terreng
flytter stein, jord og

Birger Hatlebakk
oppfinnertalent. Ha
ville sette i produks
ville gjøre en inn
konflikter.

Da Moxy ble s
bygget opp elektro
Hatlebakks idèer h
dag, i år 2004. Til s
at nettopp Birger
arbeidsplasser i dist
bærer det pretensios

Kamp mellom

I den nystartede be
sosialdemokratiske

I boken "Dro
1983, sier Birger Ha

"28. september 19
fekk skrifleg oppse
fekk eldste son min
med beskjed om å h
hausten var det ove
til i mekanikarlære.
i norsk industrireisi

Birger Hatlebak ga
1987. Jeg gjengir H

43. MOXY OG BIRGER HATLEBAKK

Birger Hatlebakk startet bedriften Moxy på Elnesvågen i Fræna kommune i 1975. Fræna, som ligger i nærheten av Molde, var regnet som et utkantstrøk som trengte industriarbeidsplasser. Formålet var å bygge dumpere. En dumper er en stor terrenggående lastevogn som lastes opp med gravemaskin og som flytter stein, jord og fyllmasse på anleggsplassen.

Birger Hatlebakk er en av våre store distriktutbyggere. Han hadde oppfinnertalent. Han hadde fått ideen til en unik dumperkonstruksjon som han ville sette i produksjon. Han hadde også evnen til å få med seg mennesker som ville gjøre en innsats. Han administrerte slik at han aldri hadde arbeidskonflikter.

Da Moxy ble startet var Hatlebakk allerede en erfaren gründer. Han hadde bygget opp elektronikkbedriften Glamox A/S i Molde. Den hadde 700 ansatte. Hatlebakks idéer har vist seg å være levedyktige. Begge bedrifter eksistere i dag, i år 2004. Til sammen har de nær ett tusen ansatte. Det var derfor underlig at nettopp Birger Hatlebakk, som er den enkeltperson som har skapt flest arbeidsplasser i distriktene, skulle komme i klammeri med den institusjon som bærer det pretensiøse navn Distriktenes Utbyggingsfond.

Kamp mellom gründeren og Distriktene Utbyggingsfond

I den nystartede bedriften Moxy A/S, kom det til direkte kamp mellom det sosialdemokratiske byråkrati og grunnleggeren Birger Hatlebakk.

I boken *“Dragkampen om norsk Industri, tilfellet Moxy”*, som kom ut i 1983, sier Birger Hatlebakk:

“28. september 1981 vart eg på dagen kasta ut av Moxy, samstundes som eg fekk skriftleg oppseiing utan løn i oppseiingstida. Nøyaktig en månat seinere fekk eldste son min, som var dagleg leiar i Glamox, brev frå Jens Chr. Hauge med beskjed om å kaste meg ut fra det gamle kontoret mitt på Glamox. Denne hausten var det over 50 år sidan eg hadde reist ut av barndomsheimen for å ta til i mekanikarlære. Den gongen visste eg lite om korleis 40 års pionerarbeide i norsk industrireising skulle skulle verta honorert i si tid.”¹

Birger Hatlebak ga meg en kopi av en artikkel han ville ha inn i pressen i april 1987. Jeg gjengir Hatlebakks artikkel nedenfor:

”Distriktenes utbyggingsfond sitt 25 -års jubileum og Moxy-saken

Dette er ein sak som må ha generell interesse ettersom det er mange liknande tilfelle rundt om i landet og det er journalister med høgst mangelfulle kunnskaper som har rapportert og kommentert.

Særleg etter 1975 har mange norske verksemdar vorte slått ned, verksemdar som har hatt gode produkt og som hadde ei framtid, men som vart slått ned av banker, Distriktenes Utbyggingsfond, Den norske regjering og som er avhenda til konkurrenter, innanlandske og utanlandske, til aksjespekulanter, andre spekulanter og spekulative finansieringsselskaper.

Eg tek med nokre kjende verksemdar som har vore gjennom dette som illustrasjon.

I 1978 slo Den norske regjering ned Tandbergs Radiofabrikk, så kom turen til Wichmann Motorfabrikk, Brøyt, Moxy, Glamox og for kort tid sidan Harding og nå er det Kongsberg Våpenfabrikk sin tur.

Alle desse firma hadde utvikla aktuelle produkt med framtid og produktutviklinga var utgiftført.

Det er ei anna side ved desse tilfella som ikkje har kome fram, men som har generell interesse. Fram til 1970 var inflasjonen 3,1 % pr år. i etterkrigstida. Sjå Skånlandsutvalgets framstilling. Deretter har inflasjonen variert mellom 5 og 15 %. Det har ført til at verksemdene måtte ha tilgang på meir kapital frå år til år. Anten måtte dei tena opp dette eller låna. Inflasjonen har ført til at f. eks. Kongsberg Våpenfabrikk etter 1975 har hatt et inflasjonstap på ca. 1,5 milliard kroner og er hovudproblemet fabrikkens strid med i dag. Moxy hadde eit slikt inflasjonstap på ca 28 millionar kroner og slik var det for alle ovannevnte verksemdar.

Men dette går ikkje fram av rekneskapen slik den skal vera etter norsk lov. Når verksmedene går med overskott betalar dei aksjeutbytte og skatt utan at det vert teke omsyn til inflasjonstapet som ét livskrafta ut av dei.

Investering i produktutvikling og marknadsføring er stort sett ikkje verdsett i rekneskapen endå det er på dette område at verdien ligg og der det er investert store summar over mange år.

Vi skal sjå to klare resultatet av sats

Det er naturleg f
Utbyggingsfond
har tapt 58 mill.
enkelt firma.

Underskrevne vil
byggjer dette på

I første del av 19
A/S og Glamox
konsulenten var
var for stor kort
vare i 34 år. I 1
trong, men slike s
Eg ba om ro for
for ro, kom Erlin
Glamox og Moxy
DUF skaffe oss n
Chr, Hauge. DUF
Hadde eg kjent H
med Volvo åleine
skriftleg beskjed
held si hand over
med DUF eit avta
både av avtaleutk
ville verta nedlag
som Glamox åtte.
plass for Moxy-pr
Hauge hadde laga

Etter avtalen ville
ikkje ville skrive
Moxy, men peng
endå han ikkje ha
stillinga i 4 månad
Så kom Hauge m
overta Moxy den
opp. Så stort beløp

Vi skal sjå to klassiske eksempel som illustrerar ovenstående og der vi i dag ser resultatet av satsing på produktutvikling og markedsføring gjennom mange år

Det er naturleg for underskrevne å kunngjøre nedestående etter at Distriktenes Utbyggingsfond har feira 25 års jubileum og har mellom anna kunngjort at dei har tapt 58 mill. kr. På Moxy, det største tapet gjennom desse 25 åra på ei enkelt firma.

Underskrevne vil hjelpe til med å få fram kvifor DUF har tapt så mykje. Eg byggjer dette på rekneskap, bustyrerapport og andre relevante dokument

I første del av 1980 spurte DUF om å få lage ei økonomisk analyse av Moxy A/S og Glamox A/S. Dei brukte konsulentfirmaet Hartmark-Iras og konsulenten var Alf Lau. Han kom til at desse to firma var feilfinansiert. Det var for stor kortsiktig og for liten langsiktig lånekapital. Men slik hadde det vore i 34 år. I 1980 hadde vi fullført ei større utbygging og likviditeten var trong, men slike situasjonar hadde vi hatt mange gonger gjennom desse 34 åra. Eg ba om ro for ikkje å øydeleggja den tillit vi hadde opparbeidd oss. I staden for ro, kom Erling Borgen på TV og han fortalte at no sto det dårleg til med Glamox og Moxy. Han var tilført Lau Rapporten. Ut på hausten 1980 ville DUF skaffe oss medeigarar i Moxy. Som forhandlar peika DU ut hr. adv. Jens Chr. Hauge. DUF løyvde 500 000,00 kr og Hauge brukte opp desse pengane. Hadde eg kjent Hauge føreåt, skulle han aldri vorte engasjert. Han "forhandla" med Volvo åleine og han var ikkje villig til å slutte etter at eg hadde gjeve han skriftleg beskjed om å slutte forhandlingane. Eg har forstått det slik at DUF held si hand over han og held han med "fullmakt". Tilslutt laga han i samarbeid med DUF eit avtaleutkast der Volvo skulle overta Moxy. Det gikk vidare fram både av avtaleutkastet og eit brev fra 16. februar 1981 at produksjonen i Fræna ville verta nedlagt og dei ville heller ikkje kjøpe bygget som Moxy dreiv i, men som Glamox åtte. Volvo hadde ein ny fabrikkbygning i Eskilstuna. Der det var plass for Moxy-produksjonen. Difor ville eg ikkje underskriva den avtalen som Hauge hadde laga endå eg skulle få kr. 1.140 000,00. Dette var 22. Juni 1981.

Etter avtalen ville DUF gje Volvo kr. 30.000.000,00 for å overta Moxy. Då eg ikkje ville skrive under avtalen, stilte DUF kr.12.000.000,00 til disposisjon for Moxy, men pengane vart forvalta av økonomisjefen i Glamox, Ole Rakvåg, endå han ikkje hadde noko med Moxy å gjera og berre hadde vore tilsett i den stillinga i 4 månader.

Så kom Hauge med adm. dir. i Volvo, Eric Johanson, den 12. August for å overta Moxy den 13. august. På dette tidspunkt var 6 av de 12 millionane brukt opp. Så stort beløp vart brukt opp frå 22. juni til 13. august og dette berre for å

kunne overlevere Moxy til Volvo. Etter norsk folketru er 13. Ikkje noen god dag.

Då Volvo ikkje overtok Moxy, gjekk DUF sammen med A/S Forretningsbanken Trondheim, representert ved ved banksjef Paul Halland, og slo Moxy konkurs den 18. september 1981. Konkursbuet vart dreve med bustyraren adv. Per Øverbø som leder fram til 4. Januar 1982. I denne perioden vart underskotet kr. 6.963.000,00 etter opplysningane i bustyrer rapportane av 27. Mai 1982. Bustyrearbeidet kosta kr. 1.300.000,00.

Daimler Benz la inn det høgste bodet, men DUF/bustyret ville ikkje selja til dette firmaet. Dei selte til eit nystarta firma, Moxy Industrier A/S. Då dei bydde mindre enn Daimler Benz, ville det gå ut over dei uprioriterte. For at dei skulle få same utbytte betalte DUF differansen som var på kr. 6.300.000,00 Etter bustyrerapporten skulle dei uprioriterte få 36,7 %.

Bustyreren/bustyret selte innbyttmaskinar til spottprisar som førte til eit tap på kr. 5.000.000,00.

Ein 25 tonns dumpertype av annan konstruksjon som var under utprøving og som det fants 5 stk. av, vart selt burt for kr. 50.000,00 enda verdien var 2.700.000,00. Dette er litt av ein prestasjon og det undrar meg at ikkje adm. dir, i Distriktenes utbyggingsfond, Leif Aune måtte gå av. I det offentlige liv ser det ut til at slike saker ikkje har konsekvenser og det ser ut til at det spelar ingen rolle kven som har den politiske makta.

Dersom ein dagleg leiar av eit firma hadde gjort slike ting som bustyreren har gjort i denne saka, ville han ha kome under tiltale.

I tillegg til å skape produkta, bør det nemnas at Moxy hadde lært opp over 150 medarbeidarar i Fræna og Smøla kommuner. Det hadde kosta store summer.

Så starta Moxy Industrier A/S. Dei dreiv 10 månader med konsulent Alf Lau som styreformann frå våren 1982. Etter 10 månader vart firmaet slått konkurs.

Dei hadde betalt kr.43.500.000,00 for maskiner, utstyr og konstruksjoner. Av dette var kr. 8.000.000,00 for konstruksjonane, men då må ein koma ihug at Daimler Benz hadde bydd kr. 25.500.000,00 for konstruksjonane før konkursen.

Bygget betalte dei k på 15 000 m2 som 500.000 m2. Rekna Denne gongen vart preserte frå 2. oktob Både Per Øverbø og

Bustyret i Moxy A/ representert ved Go markedsføringa.

Dei hadde ingen va Moxy A/S. Og hella Brown Anglo Scan konkurs 2. oktober

Som under første l sjonen gjekk for fu kjøpte fabrikkene i F

Då Moxy Industrier ment Ltd. Fans dess

1. Bygg med tomt
2. Maskiner og pro
3. Konstruksjoner
4. Nye dumpere kl
5. Varer i arbeid
6. Råvarer

Det kvilte ein første tilsammen kr. 11. Bustyret ga burt det

Det var ei gåve på

Tilsaman er det på honoraret til Hauge det utan at nokon av

Bygget betalte dei kr. 25.000.000,00 for. Det var eit nytt moderne industri-bygg på 15 000 m² som er kr. 1.667,00 kr./m². Med i denne prisen var og ei tomt på 500.000 m². Reknar vi kr. 5,00 pr m² vert det kr. 2.500.000,00.

Denne gongen vart advokat Odd Larhammer bubestyrar og vi skal sjå kva han preserte frå 2. oktober 1982 og til 1. Januar 1983.

Både Per Øverbø og Odd Larhammer er Moldeadvokater.

Bustyret i Moxy A/S nærmest pressa Brown Anglo Scan Equipment Ltd. representert ved Gordon Brown, inn i Moxy Industrier A/S. Og dei tok over marknadsføringa.

Dei hadde ingen vansker med å selja dei dumperane dei overtok frå bustyret i Moxy A/S. Og heller ikkje første halvår 1982. Men etter 1. August 1982 slutta Brown Anglo Scan Equipment å selja før etter at Moxy Industrier vart slått konkurs 2. oktober 1982, men då vart det storsalg pånytt.

Som under første konkursen skulle dei tilsette haldast i arbeide og produksjonen gjekk for fullt til ut i januar 1982 då Brown Anglo Scan Equipment kjøpte fabrikk i Fræna på godtkjøpssalg.

Då Moxy Industrier A/S sitt konkursbu vart selt til Brown Anglo Scan Equipment Ltd. Fans desse verdier:

1. Bygg med tomt	27.500.000,-
2. Maskiner og produksjonsutstyr	14.000.000,-
3. Konstruksjoner	8.000.000,-
4. Nye dumpere klar for levering	23.000.000,-
5. Varer i arbeid	13.000.000,-
6. Råvarer	<u>10.000.000,-</u>
	NOK <u>95.500.000,-</u>

Det kvilte ein førsteprioritets pantegjeld med forfalne renter på, dette tilsammen kr. 11. 500.000,-

Bustyret ga burt dette til Brown Anglo Scan Equipment for 33.500.000,-

Det var ei gåve på 62.000.000,-

Tilsaman er det på begge konkursane rota burt kr. 89.000.000,- I tillegg er honoraret til Hauge på kr. 500.000,-brukt opp Dette er litt av ein prestasjon, og det utan at nokon av dei impliserte er komne under tiltale. eller fått sparken.

Slik klarte Distriktenes Utbyggingfond å tape kr. 58.000.000,-

Men det er meir som er rota burt på Moxy. I boka eg skreiv om moxy (mars 1983) står det på side 166 at DUF har tapt 60 mill, kr, Industridepartementet 5 mill. kr, og Industrifondet 8 mill. kr.

I same boka står det på side 84 om Leif Aune då han sa adjø den 13. August 1981: *“Han var kort, mutt og tydeleg arg, og hadde neppe klart for seg at nå sto han ved ei viktig avgjersle som kunne kosta DUF 10-tal millioner, om han handle galt.”* Det var ingen tvil om at han gjorde det, men kva konsekvensar har det fått for han som adm. dir. for Distriktenes Utbyggingsfond ?

Det er lettere å forstå at A/S Forretningsbanken handla som dei gjorde, men det er ingen sakleg bakgrunn for det. Side 113 i den boka eg har skreive om Moxy-saka, står det at adm. dir i Forretningsbanken, Klaus Berg, den 27. aug 1980 sa: *“at det ikkje gjekk an å produsere dumpere lønsamt her i landet..”* Men professor Heuchler, engasjert av Daimler Benz var komen til at Moxy-dumperen var den beste på kloden i klasse under 30 tonn last. I dag er Bergs påstand motbevist. Men slik går det når bankfolk skal vurdere teknikk.

Forretningsbanken tapte ikkje *“fem flate øre”* på Moxy som det sto i en avis. Men ifjor tapte Forretningsbanken 50 millioner kroner på Vågan Verft, Kyrksæterøra, det firmaet dei ville selja Smøla-anlegget til tre dager etter at dei hadde slått Moxy konkurs... Det er ikkje å undra seg over at det står skralt til med Industrien i Trøndelag.

Er Moxy-saken eit skrekkens eksempel på hva det kostar når ukyndige folk, bankfolk, økonomer og politikarar skal vurdere teknikk og næringsvirksomhet, så er Glamox – saka ein kriminell skandale.

Den 24. Juni 1981 sa forretningsbanken opp kassakredittavtalen både for Moxy og for Glamox. Grunnen var at underskrevne ikkje ville skrive under avtalen mellom Volvo og Moxy. Ingen av kassakredittene var overtrekt. Trusselen kom i telex 24. Juni 1981. Den delen som gjeld oppeiinga lyder slik: *“Dersom vi ikke har mottatt ovennevnte erklæring i undertegnet stand innen fristens utløp, melder vi at vi i henhold til kassakredittens bestemmelser sier opp den løpende kassakreditkontrakt slik at ytterligere utbetalinger over kontoen ikke kan finne sted”* Fristen var 24. juni kl. 15,00. Det står i telexen at trusselen er sett fram *“i samråd med DUFs sekretariat.”*

Så kom kravet frå % av aksjane mine hadde skulle verta å

Eg vil her vise til k person. Dette er fø kjem nedanfor. Og

Etter at Glamox A/S, var den lang anleggsmidlane var av bygg, maskiner 40.000.000,00. Det bygget i Fræna er te

Men dette er berre Vågstranda hadde 4.000,00 pr. m2 D utstyr og inventar tilsett er tilsaman 1 avdelingar i inn- og ein verdi på kr. 300.000.000,00.

Den kortsiktige omløpsmidlane, det bokført med 78 38.300.000,00, mer verdiane firmaet ha

Firmaet vart slått ne

Dette er slående likt vart slått konkurs og til pensjonsfond, fe pr år av det dei had

I tilknytning til Dist ende bli kjent, men fram offentleg fordi Så langt Bir

Så kom kravet frå Forretningsbanken om at eg måtte skriva frå meg minst 80 % av aksjane mine i Glamox til sønene mine for at kassakreditten i Glamox hadde skulle verta åpna att. Dette var trussel nr. 2 frå Forretningsbanken.

Eg vil her vise til kva som står i Avtalelova § 29 om å fremsetja trusslar mot ein person. Dette er første del av det kriminelle. Den andre del av det kriminelle kjem nedanfor. Og det hendte frå september 1981 til april 1982.

Etter at Glamox A/S hadde selt bygget og tomte i Fræna til Moxy Industrier A/S, var den langsiktige gjelden på ialt kr. 13.500.000,00. Dei bokførte anleggsmidlane var på kr. 45.900.000,00. Av dette var den nedskrevne verdien av bygg, maskiner, anna produksjonsutstyr og inventar bokført med kr. 40.000.000,00. Dette gjev ein bokført eigenkapital på kr. 24.100.000,00 etter at bygget i Fræna er teke ut av balansen.

Men dette er berre en liten del av dei faktiske verdiane. Bygget i Molde og på Vågstranda hadde ein gulvflate 25.000 m², ein minimum dagsverdi på kr. 4.000,00 pr. m² Det er kr. 100.000.000,00 Det var maskiner, produksjonsutstyr og inventar for 770 tilsette. Ei investering på kr. 200.000,00 for kvar tilsett er tilsaman kr. 154.000.000,00. Konstruksjoner, oppbygging av salgsavdelingar i inn- og utland og opplæring av dei tilsette, hadde forsiktig rekna ein verdi på kr. 50.000.000,00 Firmaet hadde faktisk verdiar for kr. 300.000.000,00.

Den kortsiktige gjelden var på kr. 90.000.000,00 Dei kortsiktige omløpsmidlane, det vil seia kontanter, uteståande fordringar og varelager var bokført med 78.800.000,00 Av dette var bokført varebeholdning kr 38.300.000,00, men dette var sterkt nedskrevne verdiar slik at dei faktiske verdiane firmaet hadde var større enn den bokførte kortsiktige gjelden.

Firmaet vart slått ned fordi det heitte at det ikkje hadde eigenkapital.

Dette er slående likt det som hendte på Tandbergs Radiofabrikk i 1978. Firmaet vart slått konkurs og når buet vart gjort opp etter at kr. 52.000.000,00 var avsett til pensjonsfond, fekk alle uprioriterte kreditorer full dekning og 9 prosent rente pr år av det dei hadde tilgode. Endå var det att over kr. 70.000.000,00 i buet...

I tilknytning til Distriktenes Utbyggingsfond sitt 25 -års jubileum bør ovanstående bli kjent, men det finns mange slike tilfelle. Dei aller fleste kjem ikkje fram offentleg fordi dei som burde rapportera ikkje samle stoff tidsnok. 2

Så langt Birger Hatlebakks artikkel.

Moxy internasjonaleses

Brown Engineering A/S som overtok Moxy var datterselskap av Brown Group International Pt., som besto av 16 forskjellige selskaper, deriblant Moxy Truck of America. De fleste selskaper lå i England. Moxy bedriften i Fræna var juvelen i selskapet.

Moxy tjente penger. I 1989 var overskuddet 42,5 millioner kroner. Overskuddet satt imidlertid som tilgodehavender i engelske selskaper innen gruppen. På det meste var disse tilgodehavender 250 millioner kroner. Låneopptak i Norge gikk til finansiering i England. Det siste året økte låneopptaket med 500 millioner kroner. I 1990 var det slutt.

Moxy var konkurs for tredje gang på mindre enn 10 år, og la meg tilføye at noe slikt ville aldri ha skjedd om Birger Hatlebak hadde fått styre på sin måte og myndighetene hadde løst sin del av oppgaven: Å holde inflasjonen nede på null. De som ønsker høyere inflasjon representerer særinteresser. De har ikke den fulle oversikt over inflasjonens virkninger.

Fordringene i konkursboet løp opp i 190 millioner kroner hvorav 100 millioner var gjeld til norske underleverandører. Bostyret ventet ytterligere krav på 160 millioner kroner fra finansieringsselskaper. Det samlede tap kan bli 300 millioner kroner. 3

Moxy gjenoppsto for fjerde gang, denne gang med det statlige gruveselskapet Norsk Olivin som eier. Moxy holder fremdeles til på Fræna og er et viktig ledd i distriktutbyggingen. De selger dumpere med Birger Hatlebakks konstruksjon for 400 til 500 millioner kroner hvert år og har i år 2001 200 fast ansatte medarbeidere.

Kilder:

- 1 Birger Hatlebakk, *Dragkampen om norsk Industri, tilfellet Moxy*, Det norske samlaget, Oslo 1983.
- 2 Birger Hatlebakk, avisartikkel datert 20. Mars 1987
- 3 R B – Jan G, Røe. *Romsdals Budstikke*, 29. Februar 1992 ,

44. TANDE

En ung mann

Vebjørn Tandberg
Med seg hadde
mønsterbedrift som
fikk tidlig sin egen
tilsluttet LO. Tand

1930-årene va
Fagorganisasjonen
arbeidsgiverne som
side viste ofte en h
måtte gå an å sar
resultatet uten å be
mektige eier som b
direktøren i visse
Radiofabrikk ble g
belastningen han fø
de tekniske og orga

Fondet ga fa
inn i bedriften. Fon
Aksjespekulasjon v
Målsetningen var å
Norge til beste for

, men skulle allikev

Hvis denne fo
vi kunne få sterke
konkurrent til det v
og høye lederlønning

Systemet for
egenkapital. Inndrag
ukjent fenomen. Ve
under inflasjon og
ikke kom frem i reg

I 1971 måtte
skapte forstyrrelser.
besluttet at Fondets
skulle bokføres som
Fondet skulle ha 50
aksjonærer som til s
stemmetall.

44. TANDBERGS RADIOFABRIKK A/S

En ung mann med diplom fra høyskolen

Vebjørn Tandberg kom til Oslo fra den tekniske høyskolen i Trondheim i 1933. Med seg hadde han diplom i høytalerkonstruksjon. Han bygget opp en mønsterbedrift som sto utenfor de etablerte næringslivsorganisasjoner. Fabrikken fikk tidlig sin egen interne fagorganisasjon, Personal-Unionen, som ikke var tilsluttet LO. Tandberg selv var ikke medlem av arbeidsgiverforeningen.

1930-årene var en urolig tid. Det var rekordmange arbeidskonflikter. Fagorganisasjonene var venstrevridde og revolusjonære. Hovedfienden var arbeidsgiverne som ble påstått å utbytte arbeiderklassen. Arbeidsgiverne på sin side viste ofte en holdning som forsterket motsetningene. Tandberg mente det måtte gå an å samarbeide om produksjonen og forhandle om fordeling av resultatet uten å bekjempe hverandre. Han likte heller ikke å bli sett på som den mektige eier som beriket seg på de ansattes bekostning, slik som man oppfattet direktøren i visse kretser. I 1940 skrev han et gavebrev. Tandbergs Radiofabrikk ble gitt til Tandbergs Radiofabrikks Fond. Nå var han kvitt den belastningen han følte at det var å stå som eier. Han kunne konsentrere seg om de tekniske og organisatoriske oppgaver som var hans hovedinteresse.

Fondet ga fabrikken en fast og varig styring. Overskuddet skulle pløyes inn i bedriften. Fondet hindret utenforstående å kjøpe seg inn for å få kontroll. Aksjespekulasjon var utelukket. Personlige interesser skulle ikke få innpass. Målsetningen var å utvikle industriell virksomhet på det elektroniske område i Norge til beste for almenheten, og for de ansatte. Lønningene skulle være høye, men skulle allikevel ikke overstige visse grenser

Hvis denne form for organisering av produksjonen skulle få innpass, ville vi kunne få sterke og meget konkurransedyktige bedrifter. En motkraft og konkurrent til det vanlige aksjeselskap hvor utdeling av utbytte til aksjonærene og høye lederlønninger etter hvert er blitt det sentrale mål.

Systemet forutsatte at utvidelsene sto i forhold til akkumuleringen av egenkapital. Inndragning av kapital gjennom inflasjon var til å begynne med et ukjent fenomen. Vebjørn Tandbergs system ville lett komme i vanskeligheter under inflasjon og særlig da, som tilfellet var, tapene som fulgte inflasjonen ikke kom frem i regnskapsbøkene.

I 1971 måtte Tandberg hente inn ny eierkapital utenfra. Aksjeemisjonen skapte forstyrrelser. Fondet hadde vanskelig for å beholde sitt enestyre. Det ble besluttet at Fondets kapitalinnskudd som var taksert til 61.5 millioner kroner skulle bokføres som tidligere med 500 000 kroner. Samtidig ble det besluttet at Fondet skulle ha 50 prosent av stemmene på generalforsamlingen. De øvrige aksjonærer som til sammen hadde aksjer for 46 millioner kroner hadde samme stemmetall.

Tandbergs Radiofabrikk hadde fremgang. Den var ledende på sitt fagområde, den ble betegnet som vårt industrielle flaggskip, en hjørnestensbedrift. Med 3 200 ansatte sto den for en tredel av Norges samlede produksjon på det elektroniske område. Tandbergs Radiofabrikk var en attraktiv bedrift som hadde tatt skrittet ut på det internasjonale marked.

Det var fallet i kronens kjøpekraft som satte Tandbergs Radiofabrikk i vanskeligheter. Hvis vi regner at kronen hadde 100 prosent av sin kjøpekraft i behold i 1969, så sank den til 73 prosent i 1973 og til 55 prosent av den opprinnelige verdi i 1976. I 1979 var kjøpekraften falt til 44 prosent av hva den var i 1969. Da kunne TR ikke lenger dekke sine forpliktelser.

Fabrikken kom i vanskeligheter i 1976. Den fikk hjelp fra det statlige Industrifondet. I 1977 kom to tidligere arbeiderpartistatsråder inn i styret angivelig for å bringe bedriften på fote. Det var få utenforstående som den gang var klar over at de vanskelighetene bedriften opplevde var skapt av fagbevegelsen og arbeider-partiregjeringen.

Industrifondet bidro til å forsterke vanskelighetene. Fondet satte urimelige betingelser for å gi lån og presset bedriften til å utvide virksomheten. Styret påsto på generalforsamlingen i 1978 at aksjekapitalen var gått tapt. Vebjørn Tandberg, bedriftens grunnlegger ville redegjøre for bedriftens skjulte verdier, men ble truet til å bevare taushet. Staten overtok aksjene og ble eeneier.

Etter at staten hadde etablert seg som eier ble Vebjørn Tandberg bedt om å holde seg vekk fra bedriftens område. Han begikk selvmord samme dag. Bedriften opplevde nå en opprivende tid med sterkt nedsatt produksjon. Nye mennesker som ikke kjente bedriften satt i styret. I desember 1978 gikk bedriften konkurs i statens eie.

Konkursbehandlingen viste at det ikke kunne være riktig som de to tidligere arbeiderpartistatsråder hadde påstått, at egenkapitalen var gått tapt. Tvert imot her var det snakk om en likviditetskrise, forårsaket av fallet i kronens kjøpekraft, et forhold som utelukkende skyldtes inflasjonspolitikken som Arbeiderpartiet og fagbevegelsen hadde slått inn på.

Alle kreditorer fikk dekket sine krav i konkursen. De fikk også 9 prosent rente p. a. på sine fordringer. Dertil ble det avsatt 52 millioner kroner for å dekke fremtidige pensjonskostninger. Denne gunstige utvikling skyldtes ikke bare at verdiene var tilstede, men også fornuftig plassering av boets midler, med opptil 16 prosent rente på bankinnskudd.

Administrerende direktør Andreas Skogvold skriver:

"Tandbergkonsernet representerte i 1977 1/3 av omsetningen i norsk elektronikkindustri og en vesentlig del av bransjens eksport. Det teknologiske og produksjonstekniske miljø som eksisterte ved bedriften, var på topp internasjonalt. Det kunne vi konstatere ved besøk hos både amerikanske og japan-

ske fabrikanter. Vår virksomhet ble respektert og respektert som industriministerens norsk elektronikk. I sektoren, var vår produksjon.

I regjeringen ble vi betraktet ut som en av Norges. Det var man allerede hatt sterk man med at 1980- av elektronikk. Mikro automatisering av stand til å komme arbeidsplasser vil stadig større innpass fleste land store elektronikkindustri, samfunnets utvikling

Tandbergs Radiofabrikk

A/S Jan Wessel Radiovisjon A/S.

Radionette A/S.

Salgselskapet Tandberg

Tandberg Radio AB,

Tandberg Radio A/S

OY Tandberg Radio

Tandberg Radio BV,

Tandberg of America

Tandberg Vertrieb, C

Tandberg Radio Deu

Tandberg (UK) Ltd.

Tandberg (electronic

Tandberg France, S.

Tandberg Data Inc, U

Svakt funderte

Samtidig som Tandberg lokket og t at han ville få lån fra

Jan Wessels radiofabrikk Radionette hadde de samme likviditetsproblemene som Tandberg. Her var Jens Chr. Hauge formann i styret. I 1972 var situasjonen vanskelig. Vebjørn Tandberg fikk en forespørsel fra industriminister Finn Lied, om han ville påta seg driften. Han svarte først nei. Men ombestemte seg senere.

I en samtale med Vebjørn Tandberg etter at samarbeidet med Radionette, var i gang, bebreidet jeg ham at han trakk Radionette inn i sitt selskap. Radionette var styrt av fagbevegelsen. Der hadde de en styringsform og en filosofi som var uforenlig med Tandbergs ledelsesstil.

"Radionette er styrt av LO. Hvorfor trekker du LO inn i din bedrift, de har alltid vært din motstander."

"Vi har fått en enestående goodwill ved å overta Radionette. Den var et problem for staten. Industriminister Finn Lied har allerede lovt oss lån så vi kan komme i gang med Skullerudprosjektet. Jeg kan regne med å få statlige støtte også i fremtiden. Det betyr mye å ha staten på vår side. Vi har jo heller ikke betalt noe for Radionette. Vi har bare skrevet ut noen aksjer til Jan Wessel."

Jan Wessel hadde 15 prosent av aksjene i det fusjonerte selskap og rett til å ha en mann i styret. Jens Chr. Hauge ble Jan Wessels representant. Hauge ville miste sin plass ved en mulig aksjeutvidelse som Jan Wessel neppe ville følge opp.

Planene om en fabrikk på Skullerud var blitt holdt tilbake fordi det var tvil om det var riktig å påta seg denne belastning. Nå når muligheten for lån var tilstede ble planene tatt opp på ny.

Finn Lieds løfter var imidlertid ikke å stole på. Da Vebjørn Tandberg i 1972 søkte Industrifondet om 20 millioner kroner for bygge Skullerudfabrikken var årets kvote oppbrukt. Han fikk lånet først i 1974. Da var markedssituasjonen ikke så gunstig.

Overtakelsen av Radionette og utbyggingen av Skullerud ga overbemanning. I desember 1976 hadde Radionette 536 - og Skullerudfabrikken 467 ansatte. 2 Radionettefabrikken belastet Tandberg med ledelsespersonell. Skullerudfabrikken ga ikke det forventede overskudd.

Fagforeningen dominerte Radionette. Den var lite samarbeidsvillig. Da Vebjørn Tandberg ville besøke fabrikken ble det forberedt demonstrasjoner mot ham. Han fikk kjenskap til det og snudde på veien. Han besøkte aldri noen gang Radionette fabrikken.

Notoddenprosjektet ble planlagt i 1972. Det var i gang i mindre målestokk tidlig i 1973. I samarbeid med Notodden Industriselskap og Distriktenes

Utbyggingsfond ble He innflytting i 1977. Det lige markedsforhold var

Særvilkår for lån.

I 1976 stilte Industrifon mai 1976 innvilget an Industrifondet fikk rett gikk ut av styret og ytte Notodden ble bygget u også at sekretariatet s gjennom de periodiske ble avholdt orientering Industrifondets sekretar

Notoddenbedrifte ytterligere 200 persone pluss noen millioner millioner kroner. Tar Betingelsene ble godtat langt oversteg de bevilg

Overtakelsen av Notodden krevde store fondet.

Det var allikevel oppsto. Planleggingen prosent som vi hadde h årlig. Det var en doblin

Hva gjør du med

Mens jeg skriver dette Tandberg i 1973. Det bølge, eller om den vill

ER "Jeg har sett på re å erstatte det som blir disse pengene".

VT "Jeg ser inflasjon etter de forutsetninger Den er det regjeringen ved å øke effektiviteten

Utbyggingsfond ble Høgåsanlegget på 8 500 kvadratmeter bygget ferdig med innflytting i 1977. Det skulle ha mellom 410 og 550 ansatte. På grunn av urolige markedsforhold var det ønskelig å forskyve disse planene.

Særvilkår for lån.

I 1976 stilte Industrifondet særvilkår for å innvilge lån. Således ble det den 10. mai 1976 innvilget ansvarlig lån på 10 millioner kroner på betingelse av at Industrifondet fikk rett til å oppnevne et styremedlem dersom Jens Chr. Hauge gikk ut av styret og ytterligere 10 millioner på betingelse av at virksomheten på Notodden ble bygget ut i samsvar med tidligere planer. Industrifondet krevde også at sekretariatet skulle holdes løpende informert om utviklingen bl.a. gjennom de periodiske skriftlige rapporter som sekretariatet hadde fastsatt. Det ble avholdt orienteringsmøter mellom ledelsen i Tandbergs Radiofabrikk og Industrifondets sekretariat. ³

Notoddenbedriften hadde på den tid 244 ansatte. ² En økning med ytterligere 200 personer ville kreve 27 millioner kroner i økte omløpsmidler pluss noen millioner for produksjonsutstyr og opplæring, anslagsvis 32 millioner kroner. Tandbergs Radiofabrikk var i en presset situasjon. Betingelsene ble godtatt tiltross for at de senere ville utløse kapitalbehov som langt oversteg de bevilgede lån.

Overtakelsen av Radionette, Skullerudprosjektet og utvidelsen på Notodden krevde store kapitaltilskudd. TR var nå helt avhengig av Industrifondet.

Det var allikevel inflasjonen som ga det største bidrag til krisen som oppsto. Planleggingen og kapitalbehovet var basert på en prisstigning på 3 - 4 prosent som vi hadde hatt de siste 25 år. Etter 1970 steg prisene 7 - 8 prosent årlig. Det var en dobling av inflasjonsomkostningene.

Hva gjør du med inflasjonen?

Mens jeg skriver dette finner jeg et gammelt notat fra en samtale med Vebjørn Tandberg i 1973. Det var den gang uklart om inflasjonen var en kortvarig bølge, eller om den ville fortsette.

ER "Jeg har sett på regnskapet ditt, du trenger 30 millioner kroner hvert år for å erstatte det som blir tatt fra deg gjennom inflasjonen. Hvordan vil du skaffe disse pengene".

VT "Jeg ser inflasjonen som en utfordring. Det er vår oppgave å omstille oss etter de forutsetninger som foreligger. Inflasjonen kan vi ikke gjøre noe med. Den er det regjeringens oppgave å ta seg av. Vi kan løse vårt inflasjonsproblem ved å øke effektiviteten. Jeg forsøker å inspirere våre medarbeidere til å gjøre

en ekstra innsats for å møte utfordringen. Dessuten tror jeg vi vil bli upåvirket av inflasjonen ved regelmessig å heve takstene på bygningene for derved å kunne øke lånene tilsvarende. Vi har muligheter for rimelige lån Det vi betaler og som kalles rente er å oppfatte som et avdrag som vi til og med får trekke fra inntekten. Vi har ikke noe valg. Å låne er løsningen".

ER "Jeg tror det å låne er en kortsiktig løsning. I 1971 da du fikk 37 millioner i ny aksjekapital fra publikum, utgjorde dette beløp det samme som du hadde tapt på inflasjonen de foregående 20 år. Den gang spurte jeg deg hva du ville gjøre neste gang du trengte ny aksjekapital for å erstatte det staten tar fra deg gjennom inflasjonen. Neste gang er ikke om 20 år, men kanskje om 5 år."

VT "Det med aksjekapitalen kan bli en vanskelighet. Det er jo staten som lager rammebetingelsene. De finner sikkert en løsning. Vi har mer enn 2000 ansatte. Det finnes ikke noe parti som kan ta den politiske belastningen det er å la 2000 personer bli arbeidsledige. Vi får håpe publikum etter hvert forstår hva som er i ferd med å skje og at vi får en ny regjering i 1977.

Apropos, hvordan har du selv tenkt å komme ut av de?. Du har jo de samme vanskelighetene."

ER "Jeg driver en personlig bedrift. Der går inntektskatten opp i 80 prosent for de inntektene som skal til for å tjene inn inflasjonen. Jeg vil ikke sette meg i gjeld. Å låne for å dekke tap kommer ikke på tale. Da risikerer jeg å miste hus og hjem hvis bedriften går overende. Om inflasjonen fortsetter vil jeg trappe ned virksomheten. Jeg har 12 medarbeidere i år, neste år blir det 11, året deretter 10. Da vil kapitalen som står bak hver enkelt arbeidsplass være uendret."

VT "Hva tror du det vil ende med?"

ER "Hvis ikke noe nytt støter til vil mine ansatte miste jobben. Tilsnitt vil jeg bli igjen alene."

Det var med en underlig følelse jeg leste dette 20 år gamle nedstøvede notatet. Nedbyggingen av vår industri var i løpet av disse år gjennomført omtrent som notatet beskriver. Tandbergs Radiofabrikk var gått konkurs sammen med mange andre. Min egen bedrift var skrumpet inn til et enmannsforetak. Arbeidsledigheten hadde steget fra 30 000 til oppunder 200 000.

En villedende b

Vebjørn Tandberg to Bergen, Arne Kinsere året 1974.

Inflasjonsberegninge 1974 og er gjengitt i

Korreksjon etter pris

1	Resultat før ekstra
2	Eliminering av gev
3	Anleggsmidler for
4	Inflasjonstap på pe
5	Gevinst på gjeld
6	Resultat ifølge pri

Post 5, gevinst på millioner kroner i ve Radiofabrikk gjenm verdireduksjonen er Det er staten, eller d tap kreditorer og lån, opprettholde realver kroner, foruten at der på gjeld.

Historisk kost r

Når en bedrift produ Varene bearbeides, c i salgsarbeid og rek kreditter. Når kunde denne syklus i ca tre

Mens produks priser i første del av Tiltross for at kron Dermed får regnska prisstigningen og st bidrar til lønnskrav. industrien går med ri

En villedende beregning

Vebjørn Tandberg tok kontakt med daværende lektor ved Handelshøyskolen i Bergen, Arne Kinserdal, for å få beregnet inflasjonens virkning på fabrikken for året 1974.

Inflasjonsberegninger etter prisnivåmetoden ble gjennomført for regnskapsåret 1974 og er gjengitt i Tandberg Aksjonærnytt nr 7, våren 1975:

Korreksjon etter prisnivå metoden 1974 i millioner kroner

1	Resultat før ekstraordinær avskrivning	+ 9,0
2	Eliminering av gevinst på varebeholdning	- 10,3
3	Anleggsmidler forlite avskrevet	- 0,6
4	Inflasjonstap på pengemidler	- 21,7
5	Gevinst på gjeld	+ 28,9
6	Resultat ifølge prisnivå metoden	+ 5,3

4

Post 5, gevinst på gjeld forteller at kreditorer og långivere har tapt 28,9 millioner kroner i verdireduksjon av lån og kreditter som er ytet til Tandbergs Radiofabrikk gjennom året 1974. Prisnivåmetoden sier at denne verdireduksjonen er en gevinst for Tandbergs Radiofabrikk. Dette er ikke riktig. Det er staten, eller den som trykker pengene som får en gevinst tilsvarende det tap kreditorer og långivere lider. Tandbergs Radiofabrikk på sin side, må for å opprettholde realverdien av sine beholdninger øke gjelden med 28,9 millioner kroner, foruten at den må øke egenkapitalen tilsvarende. Da er det ingen gevinst på gjeld.

Historisk kost regnskapet under inflasjon

Når en bedrift produserer varer brukes omløpsmidlene til å kjøpe inn råvarer. Varene bearbeides, omløpsmidler går til lønnsutbetalinger. Ressurser settes inn i salgsarbeid og reklame. Når varene er solgt blir omløpsmidlerne bundet i kreditter. Når kundene har betalt er prosessen avsluttet. I radiobransjen varer denne syklus i ca tre kvart år på grunn av den korte salgsperioden om høsten.

Mens produksjonen foregår stiger prisene. Innkjøpet er gjort til gamle priser i første del av året og salget til nye høyere priser i siste halvdel av året. Tiltross for at kronens verdi ikke er den samme går de inn i beregningen. Dermed får regnskapet et tallmessig overskudd som utelukkende skyldes prisstigningen og størrelsen av omløpsmidlene. Dette tallmessige overskudd bidrar til lønnskrav. Det gir høyere inntektsskatter og det får oss til å tro at industrien går med rimelige overskudd.

Hvis vi ønsker å komme frem til resultatet av produksjonen må denne tallmessige gevinst trekkes fra..

Den beregnes ved å multiplisere de samlede omløpsmidlene med prisstigningraten. Produksjonsresultatet for Tandbergs Radiofabrikk blir da:

År	Omløpsmidler	Inflasjonsrate %	Inflasjonstap	Resultat før ekstraordinære avskrivninger	Inflasjonskorrigert resultat
1971	132 289	5,88	- 7 779	5 773	- 2 005
1972	181 501	6,56	- 11 906	8 465	- 3 441
1973	279 808	9,47	- 26 497	17 918	- 8 573
1974	343 904	11,25	- 38 689	8 997	- 29 692
1975	395 345	9,33	- 36 885	- 4 347	- 41 232
1976	429 790	8,89	- 38 208	- 33 086	- 71 294
1977	394 664	9,47	- 37 347	- 124 760	- 162 134
1978	358 021	5,05	- 18 080		

Ved bruk av prisindekser er det nødvendig å undersøke om indeksen står i et rimelig forhold til den virkelige prisstigningen.

I 1977 ble det hos Tandberg utarbeidet en liste over de spesielle prisstigninger:

Salgspriser produkter, gjennomsnittlig stigning	8 %
Lønnskostnader inklusive økning i folketrygd avgiften,	11 %
Innkjøpspriser, komponenter	4 %
Andre kostnader,	10 %

5

I 1977 var konsumprisindeksen 9,47 prosent, hvilket er en brukbar gjennomsnitt for vår beregning.

Vebjørn Tandberg hadde store inntektsreserver som kunne vært brukt til å dekke inflasjonstapene om de hadde vært registrert og kjent. Det er ingen tvil om at prisnivåmetoden og den prestisje som omga den, var årsak til at nødvendige avsetninger til å dekke prisstigningstapene ikke ble foretatt.

Tandbergs Radiofabrikk, investeringer 1973 – 1977.

I 1000 kroner	1973	1974	1975	1976	1977
Investert i anlegg	39 550	38 450	12 817	15 026	17 785
Utvikling av data	3 532	5 876	7 118	8 300	8 300

Sum investeringer

Hadde inflasjonstap redusere investeringer. Det ville bety oppgjør. I 1975 løste de sære delelageret med mer. 6

Kapital ble gitt kreditter var en del

Under hele inntak. Selv om produksjonsomkost

Det er et land og noen ruller med på plass sammen

Sølvsupere fikk ha i dag en helautomat

boret i en datastyrte var en helautomat

Den kostet 9 millioner den. Tilslutt skal k

det? Fra to til fem

Alle de nordlige lisingen av arbeid fremsynt av fagbeve av arbeidsstokken

Regjering og f

I 1976 hadde Tand på 42 år. Det var på

De poster som

Devaluering av pur

Gå sakte aksjon på

Prisstopp i IV kvart

16,6 prosent lønns

Tap på til sammen kontroll av fagbeve

Sum investeringer	55 856	71 312	51 924	60 626	62 085
-------------------	--------	--------	--------	--------	--------

Hadde inflasjonstapene vært beregnet og blitt kjent, ville det være fullt mulig å redusere investeringene for å holde av en reserve til å dekke inflasjonstapene. Det ville bety oppsigelse av viktig personell.

I 1975 løste Tandbergs Radiofabrikk det økende kapitalbehov ved å redusere delelageret med 36 millioner kroner og varer i arbeid med 5 millioner kroner. 6

Kapital ble gjenvunnet ved at kredittiden til kunder ble kortet inn. Å gi kreditter var en del av salgsstrategien. Kort kredittid gir mindre salg.

Under hele inflasjonsperioden er arbeidet rasjonalisert og delvis automatisert. Selv om lønnskostnadene steg med 11 prosent i 1977, så hadde produksjonsomkostninger pr enhet en langt lavere stigning.

Det er et langt skritt fra den gang montøren hadde fem sjasisser foran seg og noen ruller med farget isolert koplingstråd, klippet av et stykke og loddet det på plass sammen med komponentene med tinn og loddebolt. For å kople fem Sølvsupere fikk han den gang betalt for 15 timer. Til sammenlikning brukes det i dag en helautomatisk etsemaskin som fremstiller kretskortet. Hullene blir boret i en datastyrt bormaskin Noe av det siste som ble kjøpt inn før konkursen var en helautomatisk maskin til å montere komponenter i hullene på kretskortet. Den kostet 9 millioner kroner og det ble betalt 9 prosent investeringavgift for den. Tilslutt skal kretskortet med de påmonterte delene loddet. Hvor lang tid tar det? Fra to til fem sekunder.

Alle de nordiske radiofabrikker gjennomgikk denne prosess. Rasjonaliseringen av arbeidet ville ført en enorm overproduksjon. Det var derfor lite fremsynt av fagbevegelsen og Arbeiderpartiets ledere å påskynde en utvidelse av arbeidsstokken i denne situasjon. Fremtiden lå i nye andre produkter.

Regjering og fagbevegelse motarbeider Tandberg

I 1976 hadde Tandbergs Radiofabrikk sitt første bokholderimessige underskudd på 42 år. Det var på -33 millioner kroner.

De poster som bidro sterkest til underskuddet i 1976 var:

Devaluering av pundet, 9 millioner kroner.

Gå sakte aksjon på den LO-dominerte Radionette avdelingen, 8 millioner.

Prisstopp i IV kvartal, 5 millioner.

16,6 prosent lønnsøkning, 25 millioner kroner. 8

Tap på til sammen 38 millioner kroner skrev seg fra aktiviteter som sto under kontroll av fagbevegelse og regjering.

Industrifondet endrer taktikk

Etter svikt i salget de første måneder av 1977 var Tandbergs Radiofabrikk i likviditetsvanskeligheter. Det samme hadde store deler av norsk industri. Regjeringen oppfordret de næringsdrivende ikke å gå til oppsigelser under "dette kortvarige tilbakeslag". Såkalte likviditetslån ble tilbudt for å komme over den vanskelige perioden. Adm. direktør. Andreas Skogvold skriver:

"Det første møte med den daglige ledelse i Industrifondet følte vi som et slag i ansiktet. Industrifondet hadde hele tiden vært underrettet om utviklingen i bedriften og våre planer uten at det kom et ymt av kritikk overfor bedriftens ledelse, eller dens disposisjoner. Nå ble vi meddelt at Industrifondets engasjement allerede var for stort, at vi omgående måtte skjære ned på våre planer, og at Industrifondet ville stille til disposisjon konsulentassistanse som skulle gjennomgå våre økonomiske styrings og kontrollsystemer. Dette ble presentert som et diktat og var ikke gjenstand for diskusjon. Da vårt styremedlem Jens Chr. Hauge meddelte at likviditetslån ikke kunne komme på tale i vårt tilfelle, var det klart for bedriftsledelsen at det var skjedd en sterk endring i myndighetenes holdning til vår bedrift. Da det også kom til bedriftsledelsens kunnskap at industriminister Bjartmar Gjerde ikke ville at staten skulle yte flere midler til bedriften før eierforholdene ved bedriften var "normalisert", begynte jeg for alvor å se den politiske vinddreining." 9

Harde betingelser for lån

I brev datert den 11. og 30. mars 1977, krevde Industrifondet som vilkår for lånegaranti at:

"Tandbergs Radiofabrikks Fond må ha avgitt en sålydende skriftlig erklæring: Undertegnede Fondsleder, Tilsynsmann og Kontrollkomite, som i henhold til § 15 i statuttene for Tandbergs Radiofabrikks Fond har myndighet til å forandre disse, erklærer hermed at Fondet fraskriver seg de særrettigheter som er knyttet til aksje nr.1 – 5000 i vedtektene for Tandbergs Radiofabrikk A/S.

Tandbergs Radiofabrikks Fond er innforstått med at innholdet i Fondets statutter forøvrig ikke lenger skal være retningsgivende for selskapet". 10

Videre ble det krevd at tidligere industriminister Finn Lied skulle velges som styreformann.

Kontrollkomitéen i Tandbergs Radiofabrikks Fond besto av: Professor Inge Johansen, rektor ved Norges Tekniske Høgskole.
Dommer Dag Havrevoll, Oslo byrett, og
Direktør Onar Onarheim, president i Norges Industriforbund.

Kontrollkomitéen v
tilføyelse. Den hen

Industrifonde
erklæringen var av
betydning at det sl
avgitt erklæringen f

Det lå selvs
paragrafer å påvirk
Fondets klienter. U
uvanlige krav.

LO formannen

Industrifondet ble p
også fungerte som l

Tor Halvorsen
øya. Han ble f
Arbeiderforening fr
AOF i Telemark,
valgt til LO sekretæ
det lokale Arbeid
sosialminister. I 1
tillitsverv i Arbeid
partiets sentralstyre
medlem av hoveds
for styret i Industrif

Inflasjonen tra

Det er underlig at ar
lønnskrav i begynne
det vi kaller "kapit
imot, i det minste ve
på, er det nødvendig
behov for økningen i
Som nevnt fikk LO
medlemmer sammen
omsetningsavgiften l
merverdiavgiften. I
arbeidsgiveravgiften
merverdiavgiftsøkni
inflasjonsdrivende. I

Kontrollkomiteén undertegnet den etterspurte erklæring, men den gjorde en tilføyelse. Den henviste til Industrifondets vedtak den 11. mars 1977.

Industrifondet ba om å få en ny erklæring hvor det ikke kunne utledes at erklæringen var avgitt etter krav fra Industrifondet. 9 Det var åpenbart av betydning at det skulle se ut som om Tandbergs Radiofabrikks Fond hadde avgitt erklæringen frivillig og på eget initiativ.

Det lå selvsagt utenfor Industrifondets kompetanse og Fondets formålsparagrafer å påvirke eller stille krav om noen bestemt organisasjonsform hos Fondets klienter. Utenfor liggende hensyn må være årsaken til Industrifondets uvanlige krav.

LO formannen leder industrifondet

Industrifondet ble på den tid ledet av Tor Halvorsen som var formann og som også fungerte som Industrifondets sekretær.

Tor Halvorsen var utdannet rørlegger fra Norsk Hydros anlegg på Herøya. Han ble fastlønnnet tillitsmann fra 1967, formann i Herøya Arbeiderforening frem til 1968, instruktør i Arbeidernes opplysnings Forbund AOF i Telemark,

valgt til LO sekretær, satt i to perioder i Skien bystyre, har også vært formann i det lokale Arbeiderparti. I 1973 ble han Miljøvernminister, i 1975 sosialminister. I 1976 var Halvorsen tilbake i LO. Han hadde en rekke tillitsverv i Arbeiderbevegelsen, en årrekke formann i AOF, medlem i Arbeiderpartiets sentralstyre, styremedlem i Arbeiderpressen og Norsk Folkeferie, medlem av hovedstyret for Folketrygden og for Norsk Jernverk, og formann for styret i Industrifondet, og formann i LO. 11

Inflasjonen trappes opp

Det er underlig at arbeiderbevegelsen som følge av LO-formannens betydelige lønnskrav i begynnelsen av 1970-årene, kom til å bli en viktig støttespiller for det vi kaller "*kapitalkreftene*" som arbeiderbevegelsen i prinsippet kjempet imot, i det minste verbalt. For å skape varig inflasjon som bankene tjener stort på, er det nødvendig å øke pengemengden. Like viktig er det samtidig å skape behov for økningen i pengemengden, ellers vil ikke pengene bli tatt i bruk.

Som nevnt fikk LO forbundet Jern og Metall 71 prosent lønnstillegg for sine medlemmer sammenlagt i de tre årene 1973, 1974 og 1975. I årene forut var omsetningsavgiften hevet fra 12 prosent til 20 prosent i den mer omfattende merverdiavgiften. Dette ble etterfulgt av en forsert innføring av arbeidsgiveravgiften på 17 prosent av lønns- utbetalingen. Både merverdiavgiftsøkningen og innføring av arbeidsgiver-avgiften var i seg selv inflasjonsdrivende. Når LOs bastante lønnskrav kom på toppen, ble dette

innledningen til en inflasjonsperioden som varte i 20 år. Den varte til arbeidsledigheten bremsset lønnskravene og økningen i pengemengde trappet ned i begynnelsen av 1990-årene

Den inflasjonsdrivende politikk falt sammen med en ukontrollert kredit-tilgang gjennom det såkalte grå pengemarked. Dette førte til lønnsglidningen som Arbeidsgiverforeningen ikke hadde kontroll over. Skjulte utenlandske pengetilførsler påvirket vår pengeholdning. Økningen av pengemengden kom delvis fra oljeutbyggingen i Nordsjøen, hvor lønningene ble betalt fra utlandet til norske arbeidstakere.

Motivene for at LO formannen Tor Halvorsens og statsminister Trygve Brattelis skulle endre Arbeidspartiets politikk, var ukjent. Tor Halvorsen døde av kreft etter få år, også Trygve Bratteli gikk tidlig bort

Inflasjonen fra 1970 til 1990 ble innført og vedlikeholdt ganske målbevisst. Den har ført til industriell tilbakegang. Det ville være vanskelig å tro at Arbeiderpartiets ledere hadde som målsetninger å bygge ned vår industri hvis det ikke hadde vært for studiet av de tre bedriftene Skaalas Livbåtfabrikk, Birger Hatlebakks Moxy og Tandbergs Radiofabrikk. De ble alle tre angrepet direkte av Arbeiderpartiets byråkrater. I rapporten om disse tre bedrifter ligger beviset for at norsk industri ble målbevisst bygget ned av fagbevegelsen og arbeiderpartiet.

Norsk elektronisk industri må samles

Under denne overskriften hadde nestformannen i Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund, Jan Balstad et innlegg i Arbeiderbladet den 16. mars 1977:

"Kreftene må samles innen norsk elektronikkindustri. Skal vi make å bygge opp et livskraftig alternativ til de multinasjonale gigantselskapene og samtidig trygge de tusen arbeidsplasser i denne industri her i landet, må det etableres et nært samarbeide mellom de norske bedriftene Jern og Metall ser med tilfredshet og interesse at Tandbergs Radiofabrikk, Elektrisk Bureau og Kongsberg Våpenfabrikk har funnet hverandre på samarbeidsplanet. Vårt ønske er at dette må utvikle seg videre til også å omfatte de andre og mindre elektronikkbedriftene. I forbundet ser vi fram til en norsk elektronikkenhet - et konsortium hvor staten er hovedaksjonær."

Staten overtar Tandbergs Radiofabrikk

En unik situasjon var oppstått. Regjeringen hadde skapt likviditetskrise i Tandbergs Radiofabrikk ved å gi næring til inflasjonspolitikken. Regjeringen engasjerte sine dyktigste menn for å "redde" bedriften.

Det nye styre besto av tidligere industriminister, arbeiderpartimannen Finn Lied som formann, kjent for sin deltagelse under opprettelsen av Statoil. Lied var en høyt sikkerhetsgradert leder av Forsvarets Forskningsinstitutt, FFI

på Kjeller, som sto i tidligere statsråd i Kongsberg Våpenfabrikks hemmelige tjenester, 1000 private aksjonærer. Inger Nordbye valgt styret.

De nordiske rad

Professor Arnljot Strøm utviklingen i Skandinavia utgitt i 1995. Han skre

"Salora, Tandberg og Bang og Olufsen i 1970-årene positivt tegn, men de så seevne. Hjemmemarkedet Tandberg nådde høyeste 66% mens B & O kom opp i 37% i 1977, men egenkapitalen, finner fra 1973 til 1975. For både TR, Luxor og Salora ikke er helt kommens"

Denne kjemper begynnelsen av 1970-årene Arbeidsstokkens sterktivitet, koordinering og arbeidskraft i samfunnsårene etter flere magt fra og med 1976 og f på gjør det ikke bare men også å fastslå n dårlig likviditet og sv av aksjekapitalen, en selskap, skjønt der o Philips Consumer Ele kapital på 342 mill. d

på Kjeller, som sto i nært samarbeid med USA. Jens Chr. Hauge, Milorgsjefen, tidligere statsråd i Arbeiderpartiet, tidligere styreformann i Statoil og i Kongsberg Våpenfabrikk og med mangesidige oppgaver innenfor de hemmelige tjenester, gründeren Vebjørn Tandberg, og representant for ca.10 000 private aksjonærer Trond Wahl valgt av aksjonærene, Jakob Rones og Inger Nordbye valgt av de ansatte. Finn Lied og Jens Chr. Hauge dominerte styret.

De nordiske radiofabrikker

Professor Arnljot Strømme Svendsen ved Norges Handelshøyskole tar opp utviklingen i Skandinavia i boken *"Vebjørn Tandberg Triumf og Tragedie"* utgitt i 1995. Han skriver:

"Salora, Tandberg og Luxor begynte alle å føle problemene omkring 1973 - 75. Bang og Olufsen i 1974 - 75. For alle var eksportøkningen i årene forut et positivt tegn, men den ble feiltolket og tatt som et tegn på deres konkurranseevne. Hjemmemarkedet var og ble den økonomiske ryggraden for alle. Tandberg nådde høyeste eksportandel i 1972 med 75 %. Salora i 1976 med 66% mens B & O kom opp in 52% i 1970 - 71 hvor den ble liggende noen år. Mot slutten av 1970- årene steg den til både 60 og 70 %. Luxor kom plutselig opp i 37% i 1977, men det var unntak Ser man på fortjenesten i prosent av egenkapitalen, finner vi at den sank raskt både for Tandberg, Luxor og B&O fra 1973 til 1975. For B&O bedret den seg i 1977, mens fortsatte nedover for både TR, Luxor og Salora. Disse tall er hentet fra de offisielle regnskaper som ikke er helt kommensurable eller helt pålitelige.

Denne kjempemessige satsingen på å utvide produksjonskapasiteten i begynnelsen av 1970-årene ble mer eller mindre skjebnesvangre for alle fire. Arbeidsstokkens sterke utvidelse stilte store krav til opplæring, arbeidsproduktivitet, koordinering og styring. Utvidelsene skj edde på en tid med knapphet på arbeidskraft i samfunnet. Negative driftsresultater dukket opp i midten av 1970-årene etter flere magre år, først for T R og B&O omkring 1974 - 75, for Salora fra og med 1976 og for Luxor fra og med 1978. Måten å akkreditere ut- gifter på gjør det ikke bare vanskelig å jevnføre de fire bedriftene med hverandre, men også å fastslå når driftsresultatet går i minus. Nesten alle arbeidet med dårlig likviditet og svak soliditet. Flere av dem måtte gå til betydelig utvidelse av aksjekapitalen, endog flere ganger. Bare B&O klarte å overleve som eget selskap, skjønt der også måtte reorganiseres etter en alvorlig krise hvorved Philips Consumer Electronics i Nederland i 1990 gikk inn i selskapet med en kapital på 342 mill. danske kroner og fikk en viktig eierandel". 12

Kamp om de skjulte verdier

Styrets oppgave var å finne dekning for tapet i 1976 på -33 millioner kroner. På styremøte den 15. mai 1977 la Vebjørn Tandberg frem takstrappport datert den 10. mai 1977, hvor bygninger og tomter taksert til en substansverdi på 207 millioner kroner og en antatt realisasjonsverdi på 163 millioner kroner. Forsikringsverdien for de samlede anleggsmidler var 351,4 millioner kroner. Disse verdier var bokført med 34 millioner kroner. 13 Det var således en betydelig forskjell mellom bokført og virkelig verdi.

Tandberg ville med bakgrunn i takstene skrive opp verdien av bygningene med 100 millioner kroner. Styreformannen Finn Lied og styremedlem Jens Chr. Hauge ba om at forslaget ble trukket tilbake. Begge uttalte at de ville stemme imot dersom forslaget ble satt under avstemning. Hauge uttalte at han ikke ville sitte i styret dersom forslaget ble vedtatt.

Vebjørn Tandberg trakk tilbake forslaget, men førte til protokolls at han gjorde det fordi Hauge ellers ville gå ut av styret.

På generalforsamlingen den 28. juni 1977 ble aksjekapitalen skrevet ned fra 46,5 millioner kroner til 18,5 millioner kroner. 14 Nedskrivningen virket negativt på salget.

På styremøte 12. august 1977 var det forventet et underskudd på 56 millioner kroner inneværende år. Styret mente nå at hele aksjekapitalen var gått tapt, men ønsket heller ikke denne gang å skrive opp anleggsverdiene for å vise bedriftens skjulte reserver. 15

En frimurer som sekretær

I den travle tid som fulgte foreslo Jens Chr. Hauge å ansette advokat Kenworthy som sekretær for styret. Kenworthy tilhørte som nevnt tidligere frimureriet hvor han hadde V/VI grad i losje nr. 12.

Vebjørn Tandberg ble presset

Styret vedtok å innkalle til ekstraordinær generalforsamling den 5. januar 1978 hvor Statens refinansieringsplan skulle vedtas.

Striden om oppskrivning av eiendommene raste på ny. Vebjørn Tandberg sa han ville opplyse generalforsamlingen om bedriftens skjulte verdier. På et dramatisk styremøte gjorde Jens Chr. Hauge det klart at dersom Vebjørn Tandberg ytret seg om de skjulte verdier på generalforsamlingen ville han trekke seg fra styret. Industrifondet ville da trekke lånene tilbake påsto han, med den følge at bedriften omgående ville være konkurs.

På generalforsamlingen ble departementets plan for 1978 vedtatt i Stortinget. Den 29. januar 1978 ble nærere. Et foreløpige resultat var 109 460 000 og en tenkt konkursavtale etter at alle verdier ble realisert. Aksjonærene å fraseløse seg fra bedriften fra konkur-

Tor Halvorsen i Innvald ble støttet så lenge de gikk på. Han var nå blitt eeneier av bedriften.

Alt er skrevet ned

Åge Lerbæk som var styremedlem sto Vebjørn Tandberg for regnskap for 1977. Hauge, poststemplede forslaget til styrets beredning. Forslaget til regnskapet var på 10 millioner kroner.

Jeg så igjennom det nye regnskapet var en positivt kostnader. Den var på et underskudd på -124 millioner kroner med 100 000 000 kroner ble gjennomført få måneder. Oppskrivningen på 100 millioner etter at fraflyttingsoppgjøret var trukket fra. 17

Manipulasjon med regnskapet

Disse endringer ble gjennomført og endret fra -109 833 000 til et ekstraordinære kostnader på 100 millioner rante varer. Andre endringer i 1977 med 15 401 000 kroner. I finansregnskapet ble redusert med 22 188 millioner kroner.

På generalforsamlingen den 5. januar ble det vedtatt å godta industridepartementets plan for refinansiering. Den 16.mars ble planen godtatt av Stortinget. Den 29. mars 1978 ble siste generalforsamling for de private aksjonærene. Et foreløpige regnskap som ble lagt frem viste et underskudd 1977 på -109 460 000 og en underbalanse på -90 407 000. I Innkallelsen var det satt opp en tenkt konkursavvikling som viste en underbalanse på -100 000 000 kroner etter at alle verdier var realisert. På grunnlag av disse opplysninger vedtok aksjonærene å fraskrive seg sine aksjers verdi for som det ble sagt, å redde bedriften fra konkurs.

Tor Halvorsen i Industrifondet skal ha uttalt at Fondet ikke var villig til å gi støtte så lenge de gamle private aksjene var gyldige. Han fikk sin vilje. Staten var nå blitt eeneier av Tandbergs Radiofabrikk.

Alt er skrevet det er bare å lese

Åge Lerbæk som var vaktmester ga meg nøkkel til administrasjonsboligen. Der sto Vebjørn Tandbergs skrivebord urørt og ryddig. På bordet lå årsberetning og regnskap for 1977 og en tykk konvolutt fra høyesterettsadvokat Jens Chr. Hauge, poststemplett Solli Plass 11.april 1978. Konvolutten inneholdt Hauges forslag til styrets beretning og regnskap for 1977.

Forslaget til regnskap viste et underskudd på -109 460 000 kroner.

Jeg så igjennom det trykte offisielle regnskapet. På side 10, i resultatregnskapet var en post ringet inn med rød penn: Den het andre ekstraordinære kostnader. Den var på 9 706 000 kroner. Driftsregnskapet her viste et underskudd på -124 861 000 kroner. Anleggsmidler, bygninger, var skrevet opp med 100 000 000 kroner. Det Vebjørn Tandberg hadde kjempet for et helt år ble gjennomført få dager etter at de private aksjonærene var satt utenfor. Oppskrivningen på 100 millioner kroner ble bokført med 45 300 000 kroner etter at fraflyttings-omkostninger og 50 millioner i latent inntektskatt var blitt trukket fra. 17

Manipulasjon med regnskapet

Disse endringer ble gjort på et såkalt uoffisielle styremøte. Underskuddet ble endret fra -109 833 000 kroner til -124 861 000 kroner. Den nye posten: Andre ekstraordinære kostnader på 9 706 000 kroner gjaldt en omvurdering av ukurrante varer. Andre endringer på til sammen 4 536 000 kroner økte underskuddet 1977 med 15 401 000 kroner i det endelige resultatregnskap.

I finansregnskapet ble en rekke poster nedskrevet. Omløpsmidlene ble redusert med 22 188 000 kroner. Posten: Investert i utvikling av dataprodukter

på 4 010 000 kroner ble satt til 0. Dette sto i sterk kontrast til de store investeringer som var gjennomført i 1977: 17 785 000 kroner i anlegg, og investering i data på 8 300 000 kroner og 36 000 000 kroner i utvikling av nye produkter. Utviklingsarbeid for 62 millioner kroner i 1977, ble overført til staten uten vederlag til aksjonærene

Endringene i regnskapet ryddet plass i for det forestående salg av Radionettebygningen. Inntekten ved salget kunne etter disse endringer føres mot oppskrivningsfondet. Inntekten ville ikke komme frem som økt egenkapital. Det var imidlertid ikke riktig å sette av 50 millioner kroner til fremtidige skatter all den stund de fremførbare fradragsberettigede underskudd til sammen utgjorde 157 000 000 kroner.

Radionettebygningen i Sandvika ble tidlig på høsten 1977 tilbudt for salg for 70 millioner kroner. Den kostet 36 millioner kroner å bygge i 1968. Etter prisindeksen for bygg tilsvarte dette 80 millioner kroner i 1977. Det kom snart et fast bud om kjøp for 55 millioner kroner. Den bokførte verdi var uvanlig lav: bare 25 000 kroner for bygningen og 18 000 kroner for tomt, til sammen 43 000 kroner. Et salg til 55 millioner kroner ville gi en netto regnskapsmessig gevinst på 54 957 000 kroner som ville kommet aksjonærene til gode i sin helhet.

Salget trakk imidlertid ut. Administrasjonen skrev til styret den 12. desember 1977 og ba om at det måtte gjøres fortløpende med salget. Det "var nødvendig å styrke status" sto det i brevet. Byggetillatelsen til Radionettebygningen var betinget av at det ble drevet produksjon. De aktuelle kjøpere ønsket å gjøre det om til et kjøpesenter. Ordføreren i Bærum, Gunnar Gravdal, nektet bruksendring, Vi må tro at han ønsket å beskytte de næringsdrivende i Sandvika mot den konkurransen som ville komme. Hans beslutning bidro til at aksjonærene gikk glipp av verdien ved salget. Gunnar Gravdal tilhører frimureriet. Han var inisiert i losje nr.8. I dag har han den X grad.

Radionettebygningen ble solgt for 40 000 000 kroner etter at den hadde stått ledig i mer enn to år. Den utgjorde 20 prosent av Tandbergs Radiofabrikks samlede bygningsmasse.

Alt var nytt

Det nye styret som tiltrådte den 1. april 1978 var rekruttert fra forskjellige norske industribedrifter. Noe av det første det nye styre foretok seg var å undertegne årsberetning og regnskap for 1977, det år Liedstyret bar ansvaret for.

De nye styremedlemmene var vel dyktige på sine egne fagområder, men det var ingen som hadde det intime kjennskap og den innlevelse som var nød-

vendig for å oversku
for elektronikk og d
som var nødvendig t
ideer og hvilken inn
var ferske og nyutn
styret var det ingen
representanter som t
for administrasjonen.
Men de hadde jo Vel
til det nye styret. Ha
etterfølger. I prinsipp
gå sine runder i fab
kunnskaper de nye l
var en nøkkelperson
han også med kritikk
det sagt. Den 30. au
administrerende direk
Brevet sluttet slik:

"Jeg håper du som
interesse at du slutter

Det sies at han ble gr
Ingen så ham i live et

Samarbeidet går

Selvmordet ga sjokk
produksjonen nettop
leveranser. Det gode
ikke minst fordi de
fabrikkenes egen fag
nødvendig å slutte se
ukjente arbeidsformer
De tillitsvalgte gikk
stillinger.

På styremøte d
mennene hadde hatt
teren. Det endte med
medlem valgt av de a
ville heller ikke angi

Det gamle som
opløsning. Alle strid

vendig for å overskue den hurtige og omfattende utvikling som skjedde innenfor elektronikk og data på denne tid. Ingen hadde kreativ evne på dette område som var nødvendig for å kunne ta fornuftige beslutning om hvilke nyutviklede ideer og hvilken innovasjon som kunne skapes om til salgbare produkter. Alle var ferske og nytnevnte i sine stillinger. Det var ingen kontinuitet. Innen styret var det ingen forbindelse med fortiden, med unntak av de ansattes representanter som trakk seg etter kort tid. Noe liknende gjorde seg gjeldende for administrasjonen.

Men de hadde jo Vebjørn Tandberg. Han gav uttrykk for at han hadde full tillit til det nye styret. Han fyllte 74 år til høsten og hadde ikke klart å peke ut en etterfølger. I prinsippet var et statlig overtakelse ikke det verste. Han fortsatte å gå sine runder i fabrikkene. Han var i besiddelse av den kreative evne og de kunnskaper de nye ledere ennå ikke hadde ervervet. Han var frisk og rask og var en nøkkelperson i en overgangsperiode. Med den erfaring han hadde kom han også med kritikk. Det virket forstyrrende på den nye administrasjonen ble det sagt. Den 30. august 1978 fikk Vebjørn Tandberg overlevert et brev fra administrerende direktør. I brevet ble han kritisert for å ha kommet med kritikk. Brevet sluttet slik:

"Jeg håper du som bedriftens stifter har forståelse for at det er i bedriftens interesse at du slutter med dine bedriftsbesøk".

Det sies at han ble grå i ansiktet mens han leste brevet. Han snudde seg og gikk. Ingen så ham i live etter dette.

Samarbeidet går i oppløsning

Selvmodet ga sjokkbølger gjennom bedriften. Den uro som oppstod lammet produksjonen nettopp på den tid alle krefter skulle rettes mot høstens leveranser. Det gode arbeidsmiljø Vebjørn Tandberg hadde skapt ble borte, ikke minst fordi de ansatte var blitt presset til å avvikle Personal-Unionen, fabrikkens egen fagorganisasjon, og gå inn i Landsorganisasjonen. Det var nødvendig å slutte seg til et større fellesskap ble det sagt. I LO var det nye og ukjente arbeidsformer. Det ble brytninger mellom de ansatte og de nye ledere. De tillitsvalgte gikk til styret og ba om at tre ledere måtte bli fjernet fra sine stillinger.

På styremøte den 13. september ble uroen i bedriften tatt opp. Tillitsmennene hadde hatt møter med Landsorganisasjonen og med industriministeren. Det endte med at styret erklærte sin tillit til administrasjonen. Et styremedlem valgt av de ansatte ville ikke slutte seg til denne tillitserklæring. Han ville heller ikke angi grunnen for sitt standpunkt. 18)

Det gamle som hadde fungert i 45 år uten en arbeidskonflikt var i oppløsning. Alle stridigheter gikk ut over produksjonen.

Konkurs i statens eie

Økonomien forverret seg raskt. Situasjonen krevde radikale endringer. Bedriftsforsamlingen som hadde beslutningsmyndigheten i saker som var viktige for bedriften besto av adm. direktør for Kongsberg Våpenfabrikk, adm. direktør for Elektrisk Bureau og kjente arbeiderparti- og fagforeningsstørrelser som nestformann i jern og Metall Jan Balstad, statssekretær Kari Gjestebø, fylkes-mann Sverre Pettersen som var formann, med flere, foruten de ansattes repre-sentanter. De vedtok med 9 mot 2 stemmer at alle avdelinger, også de ulønn- somme skulle fortsette.

Kreditkassen som var hovedbanken må ha tenkt at nå har de lekt lenge nok. Den svarte med å sperre kassakreditten og tiltre forlagspant. Da var det slutt. Den 13. desember 1978 vedtok generalforsamlingen å melde oppbud. Samme dag vedtok styret å kaste kortene. Neste dag, den 14. desember 1978, var Tandbergs Radiofabrikk konkurs.

Konkursen i Tandbergs Radiofabrikk A/S i Oslo og i Tandberg Radionette A/S i Bærum, ble til sammen den største konkurs Norge inntil da hadde hatt. Det ble to konkurser. Det kom for dagen at fusjonen mellom de to bedrifter aldri var blitt gjennomført. LO hadde motsatt seg det fordi de i så fall ville blitt nedstemt av Personal-Unionen.

Etter 4 år kunne de to bobestyrere legge frem sine rapporter.

Bostyrets innberetning

Bobestyrer h. r. adv. Frederik M. Bugge sier i sin rapport til Oslo Skifterett at boets likviditetsbeholdning pr 1. mars 1985 etter utbetaling av 100 prosent dividende er beregnet til 71,8 millioner...Den konkursrettslige situasjon som da oppstår innebærer at overskuddsmassen skal tilbakeleveres (ekstraderes) til debitor, eieren, i dette tilfelle Den norske Stat v/Industridepartementet som innehar av Tandbergs Radiofabrikk A/Ss samtlige aksjer.

En slik tilbakebetaling vil kunne medføre at krav som under konkursbe-handlingen ikke er blitt godkjent som dividendeberettiget kan gjøres gjeldende i forhold til det ekstraderte boet. Slike krav vil hovedsakelig utgjøre kreditorenes morarente krav påløpt i løpet av konkursbehandlingsperioden. Da overskudds-massen ikke er tilstrekkelig til å dekke slike krav vil en ny konkurs være påregnelig.

Bobestyreren skriver:

"Vi er ofte blitt spurt under bobehandlingen, både fra media og fra annet hold, om Tandbergkonkursen var nødvendig. Svaret er ja: Bedriften var på ny

*håpløst insolvent i n
å oppdrive og frigjø
ville ikke gitt resulta*

Bobestyrer i Tandbe
situasjon som h. r. a
41 063 070,90 etter a

Ingen dominere

Bostyrets beretning
Berg Jacobsen. Han
konkurs:

- "* Delvis teknologis
- * Svekket kvalitet.
- * Mange varianter,
- * Høye faste kostna
- * Overkapasitet og

Det synes å fremgå
nistrasjon og styrend
ovennevnte vanskelig
var imidlertid blitt bet

- * Svekket likviditet
- * Uegnet organisasj
- * Utilstrekkelig plan

Konklusjon: Etter vår
og går tildels langt till
kanskje har vært særlig

- * Mangel på strategis
- * Endrede rammebeti
- * Overoptimistiske bu

Avsluttende bemerkni

^a Det er et komplisert
konkurs.

^a At det ikke foreligge

håpløst insolvent i november/desember 1978. Nye likvider og kreditter var ikke å oppdrive og frigjøring av nye likvider gjennom realisasjon av bedriftsaktiva ville ikke gitt resultater hurtig nok." 19

Bobestyrer i Tandberg Radionette A/S, h. r. adv. Jonas W. Myhre var i samme situasjon som h. r. adv. Bugge. Konkursboet fikk et overskudd på kroner 41 063 070,90 etter at samtlige kreditorer hadde fått 100 prosent dividende. 20

Ingen dominerende årsak funnet

Bostyrets beretning av 8. februar 1982 er ført i pennen av boets revisor Finn Berg Jacobsen. Han nevner en rekke årsaker til at Tandbergs Radiofabrikk gikk konkurs:

- "* Delvis teknologisk foreldede produkter innen forbrukerelektronikk.
- * Svekket kvalitet.
- * Mange varianter, høy produktkost.
- * Høye faste kostnader, svekket marked.
- * Overkapasitet og dårlig produktivitet,

Det synes å fremgå av det foreliggende kildemateriale at bedriftens administrasjon og styrende organer rundt midten av 1970-tallet ble klar over de ovennevnte vanskeligheter. Manøvreringsevnen og reaksjonsmulighetene var imidlertid blitt betydelig redusert som følge av bl. a.:

- * Svekket likviditet og kredittverdighet.
- * Uegnet organisasjon, vanskelige samarbeidsforhold.
- * Utilstrekkelig planleggingssystem og upålitelig budsjettering.

Konklusjon: Etter vår oppfatning ligger årsakene til konkursen på mange felter og går tildels langt tilbake i tid. Bostyret vil imidlertid peke på tre forhold som kanskje har vært særlig utslagsgivende:

- * Mangel på strategisk helhetsplan.
- * Endrede rammebetingelser.
- * Overoptimistiske budsjetter.

Avsluttende bemerkninger:

^a Det er et komplisert sett av faktorer - ytre som indre som har ført TR til konkurs.

^a At det ikke foreligger grunnlag for å dra skyldneren til kriminelt ansvar, slik

det heter i konkursloven § 31. Det foreligger ingen omstendigheter som tilsier

at beretningen skal tilstilles påtalemyndigheten, og dette er ikke gjort." Så langt bostyrets rapport.

Hva er dette !!

Hvorfor er inflasjonens virkninger ikke trukket frem? Mener statsautorisert revisor Finn Berg Jacobsen at inflasjonen ikke har hatt noen som helst betydning for Tandbergkonkursen? Mener han at det er uten enhver betydning for økonomien at kronen mister fra 5 – 10 prosent av sin kjøpekraft hvert år? I løpet av seks år før konkursen, mistet kronen halvparten av sin kjøpekraft. Inflasjonen var uten tvil den altoverskyggende årsak til Tandbergs Radiofabrikk og at hundrevis av andre bedrifter gikk overende. Prisstigningen var skapt av fagbevegelsen og Arbeiderpartiet. Skal dette forbli en hemmelighet?

Finn Berg Jacobsen var norsk leder av det amerikanske revisjonsselskapet Arthur F. Andersen som hadde 90 000 ansatte, derav 600 ansatte i Norge. I 1970-årene var Finn Berg Jacobsen også formann i Norske Finansanalytikeres Forening. I hans formannstid utga foreningen en liten trykksak, en orientering om hvordan man skulle inflasjonskorrigere et regnskap ved hjelp av den såkalte prisnivåmetoden. Så vel det prisnivåkorrigerte regnskap som historisk kost regnekapet viser som jeg har vist tidligere høyere inntekt en den bedriften virkelig har, når vi har prisstigning. Det fører til at noen bedrifter erstatter det ikke bokførte inflasjonstapet med lån. Over tid kan gjelden få betydelig omfang, samtidig som ledelsen blir pålagt å skape overskudd. slik som det hendte i Enronskandalen i USA. Under ledelse av den amerikanske del av Arthur F. Andersen selskapet, ble gjelden overført til selskap som ble opprettet med dette for øyet. Stadig nye selskap ble opprettet og den skjulte gjelden steg. Det var ingen vei tilbake

Da boblen sprakk var selskapet ikke i stand til å svare for sine forpliktelser. Som de fleste vet velges revisor av generalforsamlingen. Ingen valgte Arthur F. Andersen. Ingen kunne nå hindre at selskapet ble oppløst.

De fire store amerikanske revisjons- og rådgivningsselskap danner en verdensomspennende organisasjon hvor inflasjon er et økonomisk virkemiddel som skal holdes skjult Det er innlysende at selskapene Ernst & Young som overtok de fleste Arthur F. Andersen ansatte etter kollapsen, KPMG, Pricewaterhouse Cooper og Deloitte, med til sammen mer enn 400 000 ansatte i 140 land, har den samme svakheter som Arthur F. Andersen hadde. Heller ikke disse selskap tar opp virkningen av inflasjonen på bedriftene.

Tilknytningen til USA revisjon og bedriftsrådgivning toneangivende i USA :

Revisors ramme

Norges offentlige utredning om revisors rammevilkår. Her sies

“Revisors uavhengig grunnpilarene i vårt regnskapssystem må veie tungt i forhold til revisors forhold. I begrep og begrepet om revisors habilitet som et uttrykk for revisors virkning, tilfredsstillende tilknytning til den sak som gjelder, går imidlertid videre: uavhengig overfor utredningens integritet” 22

Det er innlysende at slike virkninger skal komme til uttrykk. Norge har en økonomi som er svært interessert i å unngå slike virkninger synbare..

Statens ansvar

Til sammen fikk de amerikanske millioner kroner etter krigen og pensjonistene hadde en indikasjon på at helheten i januar 1978 og at en økonomisk dekning. Statens maksimale aksjonærene tap ved å tale fritt på generalforsamlingen aksjeverdien var gått

Tilknytningen til USA skjer ved at det utarbeides felles retningslinjer for revisjon og bedriftsrådgivning. Gjennom disse disse retningslinjene forsøker de toneangivende i USA å styre hele verdens produksjon og handel.

Revisors rammevilkår

Norges offentlige utredninger, NOU 1997 9 – kapittel 8 omhandler revisors rammevilkår. Her sies det i innledningen:

“Revisors uavhengighet, objektivitet og faglige integritet betraktes som grunnpillarene i vårt revisjonsinstitutt. Det er enighet om at kravene til uavhengighet må veie tungt både ved utformingen av regelverket og ved vurderingen av revisors forhold. I diskusjonen om revisors uavhengighet brukes ofte dette begrep og begrepet habilitet om hverandre. I juridisk terminologi brukes habilitet som et uttrykk for at den som skal utføre en handling med rettslig virkning, tilfredsstillende de krav loven setter om at vedkommende ikke skal ha tilknytning til den sak eller person handlingen gjelder. Uavhengighetsbegrepet går imidlertid videre: Det omfatter også det forhold at revisor fremstår som uavhengig overfor utenverdene. og glir over i forhold som er knyttet til faglig integritet” 22

Det er innlysende at USA som sprer sine dollar over hele verden og derved skaper inflasjon i de fleste land, ikke er interessert i at inflasjonens negative virkninger skal komme tilsyne. USA bygger sitt bokholderisystem ut fra dette ønske. Norge har en liten økonomi som lett kan påvirkes fra utlandet. Vi vil være interessert i å registrere, og motvirke inflasjonstapene der hvor de forekommer. Vi på vår side bør derfor beregne tapene og gjøre inflasjonens virkninger synbare..

Statens ansvar

Til sammen fikk de to Tandbergkonkursene et samlet overskudd på 112,8 millioner kroner etter at alle kreditorer hadde fått utbetalt det de hadde til gode og pensjonistene hadde fått avsatt 52 millioner kroner til utbetaling. Dette er en indikasjon på at hele aksjekapitalen på 46,5 millioner kroner var tilstede i januar 1978 og at en konkurs på dette tidspunkt ville gitt også aksjonærene full dekning. Statens menn Finn Lied og Jens Chr. Hauge har i såfall pådratt aksjonærene tap ved å øve utilbørlig press på Vebjørn Tandberg og nekte ham å tale fritt på generalforsamlingen. De har villedet generalforsamlingen til å tro at aksjeverdien var gått tapt.

Om det ansvar staten kan pådra seg overfor kreditorer skriver Regjeringsadvokatembetet v/ h. r. adv. Sverre Østensvik til industriminister Olav Haukvik den 14. desember 1978:

"Det ble reist spørsmål om staten kunne bli påført erstatningsansvar dersom en redningsaksjon med tilførsel av ny kapital fra staten til A/S Tandberg ikke fører frem og kreditorene ved en senere konkurs får en dårligere dividende enn de ville oppnådd dersom selskapet straks var begjært konkurs.

Jeg svarte til dette at erstatningsansvar kunne oppstå hvis staten iverksatte en redningsaksjon som ikke var tilstrekkelig fundert, og det man oppnådde bare var å forsinke en konkurs åpning med ytterligere tap til følge for kreditorene". 21

Liedstyret politianmeldes

Den 13. september 1978 kontaktet jeg Eidsivating statsadvokatembete med krav om gransking av forholdene omkring statens overtakelse av Tandbergs Radiofabrikk. Jeg mente det var begått straffbare handlinger.

Statsadvokat Anstein Gjengedal avviste kravet den 25. september 1978. Han påsto at det fremlagte materiale ikke hadde den nødvendige beviskraft. Anmeldelsen kom i retur. Den 11. februar 1980 krevde jeg på ny gransking. Med kravet fulgte en 109 siders redegjørelse for de forhold jeg antok var straffbare.

Den 26. oktober 1981 kom melding fra Oslo Politikammer ved daværende politiadjutant Tor-Aksel Busch om at sak nr. 7288/80 var blitt henlagt den 22. oktober 1981 av Eidsivating statsadvokatembeter etter bevisets stilling uten etterforskning.

Anmeldelsene var rettet mot Tandbergs Radiofabrikks styre, først og fremst mot Jens Chr. Hauge som presset Vebjørn Tandberg ikke å tale på generalforsamlingen. Hauge pekte seg ut som hovedmannen bak det antatte bedrageriet mot Tandbergaksjonærene.

Det var en klar forbindelse mellom de som skapte inflasjonen og de som utnyttet den til å bemektige seg de tre bedrifter jeg har trukket frem i de foregående kapitler

Kravet om at Tandberg Radiofabrikks fond måtte fraskrive seg sin styringsrett, var åpenbart ulovlig og lå utenfor Industrifondets kompetanseområde. En oppløsning av Tandberg Radiofabrikks Fond, ville over tid føre til at Tandbergs Radiofabrikks aksjer ville kunne kjøpes og selges og bli et spekulasjonsobjekt. Å beslutte at aksjene i en bedrift ikke skal kunne selges er en lovlig rettighet.

Bak Tandberg partiets og LOs gjennomført skade Tandberg, men mo

En pioner på l

Det finnes neppe n det musikkelskende lydgjengivelsens or høyttaler ble utvikl slutten av 1920-åre høyttaleren og sene i 1960-årene er frem

Vebjørn Tandberg mennesker har gjort

Tandberg-navn

Tandbergs produkt hender. Siemens ov er et av de produkt som en liten bok. D at den kan lagre teks vil nå en høyde p markedsandel på ve innbrakte dette år 90

Tandberg ASA, har apparatene er det m seg på forskjellige Børsverdien på Tan 2002..

Avskjedsmøtet

Det var en av de for fascinere av spillet i best når ingen sa inspirasjon.

Vebjørn var sp om ting vi hadde verkstedet jeg hadde fjellet i påsken. Han

Bak Tandbergkonkursen ligger et intimt samarbeide mellom Arbeiderpartiets og LOs toppledere. Til sammen har dette samarbeide ført til et gjennomført skadeverk med mange ledd, ikke bare rettet mot Vebjørn Tandberg, men mot Norsk industri og den norske velstand.

En pioner på lydgjengivelse

Det finnes neppe noen enkeltperson som har gjort en større innsats til beste for det musikkelskende publikum enn Vebjørn Tandberg. Han var en pioner på lydgjengivelsens område. Det teoretiske grunnlag for den elektro-dynamiske høyttaler ble utviklet hos professor Holstmark på Norges Tekniske Høyskole i slutten av 1920-årene. Dette arbeid danner grunnlaget for konstruksjonen av høyttaleren og senere HiFi-anleggene. Den analoge båndspilleren som ble laget i 1960-årene er fremdeles på topp når det gjelder lyd kvalitet.

Vebjørn Tandbergs evne til å velge medarbeidere og å kommunisere med mennesker har gjort fremgangen mulig.

Tandberg-navnet lever videre

Tandbergs produkter går videre. Bedriften ble etter konkursen spredt på mange hender. Siemens overtok Data-avdelingen. Streameren, en datalag-ringsenhet, er et av de produkter som ble påbegynt i 1970-årene. Tandberg MLR1 er så stor som en liten bok. Den har en lagringskapasitet på 13 til 26 gigabytes. Det sies at den kan lagre teksten på en antall A4 ark som når de blir lagt oppå hverandre vil nå en høyde på 300 meter. Tandberg Data ASA hadde i 1998 en markedsandel på verdensbasis på 40 prosent. Salget av dette ene produkt innbrakte dette år 900 000 000 kroner.

Tandberg ASA, har konsentrert seg om videokonferanse enheter. Med disse apparatene er det mulig å holde konferanser mellom mennesker som befinner seg på forskjellige steder i verden, som om de skulle være i samme rom. Børsverdien på Tandberg ASA har steget til 11 milliarder kroner sommeren år 2002..

Avskjedsmøtet

Det var en av de første dager i august 1978. Vi satt i svømmehallen og lot oss fascinere av spillet i bassenget. Vi nøt roen den store hallen ga. Av og til var det best når ingen sa noe. Representasjonsboligen ga ro til ettertanke og inspirasjon.

Vebjørn var spirituell og i strålende humør. Vi snakket om gamle dager, om ting vi hadde opplevd sammen. Om dengang han kom til det lille verkstedet jeg hadde i en bakgård på Grünerløkka og ba meg med på skitur på fjellet i påsken. Han hadde bestilt fly hos Widerøe. Det kostet 400 kroner fra

Maridals-vannet til Nystuen. Slike summer ville jeg ikke være med å betale. For å dekke over min svake økonomi sa jeg: *"Til vanlig har jeg bra med penger, men akkurat nå er det dårlig, så hvis du vil legge ut for resten av turen så skal jeg føre regnskap og betale deg nå tidene blir bedre"*. Noen måneder senere fikk han oppgjør. Jeg tror det var 170 kroner.

Vi hadde begynt å kjøpe gaver på våre eldre dager enda vi var enige om at gaver var til liten nytte og ofte bortkastede penger. I 1976 hadde han kjøpt 10 batterimottagere på fabrikken for å gi til sine venner. Jeg fikk en av dem. lagersjef Åge Lerbæk som også hadde fått et apparat, fortalte at Vebjørn hadde tatt av pensjonen sin og betalt funksjonærpris for apparatene. Han var stolt av det lille bærbare mottageren.

"Det er den beste batterimottageren vi noen gang har laget", fortalte han, *"den skulle ha kostet 1 800 kroner, men på grunn av konkurransen måtte vi selge den for 1 200. Den skal ut av produksjon"*.

Med tiden var han blitt interessert i musikk. Til å begynne med var han mest opptatt av klang og dynamikk. Slagverk var bra, all musikkutøvelse begynner jo med trommer. For ham var slagverk en utfordring fordi det var så vanskelig å gjengi. Det inneholdt store styrkeforskjeller og både ekstremt lave og de høyeste frekvenser.

Jeg tror ikke det var bortkastede penger da jeg kjøpte en mappe Beethoven klaversonater til ham til jul. Det var den første gave han fikk. Det skulle vise seg å bli den siste. De sonater han likte best spilte han over over fra 33 plater til bånd.

Nå fylte vi rommet med Beethoven. Svømmehallen var det mest avanserte lydstudio som kunne tenkes.

Det var godt å se at han hadde tatt seg opp etter påkjennningene et halvt år tidligere og at han nå var som før, selv om det virket litt overdrevet. Vi kunne ikke unngå å snakke om det som hadde hendt. Jeg begynte litt provoserende med å si at den statlige overtakelsen, det var vel noe Hauge hadde fått i stand?

"Nei", sa han, *"Dette kunne ikke Hauge klare alene, dertil var det altfor komplisert og for mange involvert. Det eneste vi kan si om Hauge er at når det falt på ham så gjorde han sin del av arbeidet"*.

"Men, aksjelovens bestemmelser, de er vel fulgt."

"Nei, det er de ikke. Aksjeloven er brutt på flere punkter".

"Har du noe bevis for det?"

"Ja, det står skrevet alt sammen. Det er bare å lese."

Vi svømte noen ru
tilstede. Det var ve

*"Men, Finn Lied, h
"Finn Lied er en
løper i feil retning"*

Han behøvde ikke
Dyranut på Hardan

Vi var på en a
Arnold Rørholdt i
som gikk mellom o
hvordan stasjonen
på 200 dyr var bli
andre fulgte blindt
selvstendig reaksjon
lemlestet under fjel

*"Du har jo ingen r
angår deg lenger. Je*

*"Jeg skal fortelle en
betatt av en kvinne.
han la i en kiste."*

*"Jeg forlanger ingen
sa hun. Den unge ma
sa hun:*

*"har du ikke din fars
"Det eier jeg ikke, de
"Det vet jeg", sa hun
Den unge mannen far
Da han kom hjem far
avskjedsbrev lå der."*

*"Kjære sønn. Ta deg
Vi forstår hva slags
deg ikke" 16*

Vebjørn Tandberg dø

Vi svømte noen runder i bassenget. Han passet alltid på å svømme når noen var tilstede. Det var vel en risiko å bade alene.

"Men, Finn Lied, hvilken rolle spilte han".

"Finn Lied er en uhyre intelligent person og en leder type. Når en slik person løper i feil retning og alle følger etter går det galt".

Han behøvde ikke å si mer. Vi tenkte begge på en hendelse i nærheten av Dyranut på Hardangervidda.

Vi var på en av våre påske skiturer. På Haukelisetra traff vi oberstløytnant Arnold Rørholdt i Forsvaret. Han var i gang med å bygge ut radiolink-systemet som gikk mellom de høyeste fjelltoppene. Vi ble med opp til Dyranut for å se hvordan stasjonen ble bygget. Der fikk vi høre om tragedien. En rensdyrflokk på 200 dyr var blitt skremt av ett eller annet. Lederreinen satte avgårde, de andre fulgte blindt etter. Det bar utfor et stup. Ingen så faren. Ingen hadde noen selvstendig reaksjon. De hadde bare ett instinkt, å følge lederen. Der lå de alle lemlestet under fjellhammeren.

"Du har jo ingen reaksjon på det som har hendt. Det virker som om det ikke angår deg lenger. Jeg ville vært rasende og slått rundt meg".

"Jeg skal fortelle en historie. En ung mann som levde for 3000 år siden ble betatt av en kvinne. Hver gang han besøkte henne hadde han med en gave som han la i en kiste.

"Jeg forlanger ingenting. Ta med gaver bare hvis du har lyst", sa hun. Den unge mannen ga bort alt han eide. Tilslutt hadde han ikke mer. Da sa hun:

"har du ikke din fars hus".

"Det eier jeg ikke, det tilhører min far".

"Det vet jeg", sa hun, *"du behøver ikke gi meg det".*

Den unge mannen fant skjøtet og la det i kvinnens kiste.

Da han kom hjem fant han sine foreldre døde. De var begge kullosforgiftet. Et avskjedsbrev lå der.

"Kjære sønn. Ta deg ikke nær av dette. Vi er gamle og skal snart dø allikevel. Vi forstår hva slags drifter og følelser du har vært utsatt for. så vi bebreider deg ikke" 16

Vebjørn Tandberg døde av kullosforgiftning den 30. august 1978.

Kilder:

- 1 Andreas Skogvold, *Mine år ved Tandberg*, side 84, H. Aschehoug &
Co
(W. Nygaard), Oslo 1979.
- 2 Personalsjef Paul Johnsen, Oversikt over personalutviklingen, 14.
desember
1976,
- 3 Brev fra Industrifondet datert den 10. mai 1976.
- 4 Tandberg Aksjonærnytt nr. 7, våren 1975.
- 5 Bilag til styrets brev til forhandlingsutvalget for nye
industritiltak, datert 30. nov. 1977, side 24.
- 6 Andreas Skogvold, side 54.
- 7 Tandbergs Radiofabrikk, regnskap for årene 1973 til 1977
- 8 Tandbergs Radiofabrikk, årsberetning 1976.
- 9 Andreas Skogvold, side 64
- 10 Brev fra Industrifondet 30.03.1977, vedlegg til Tandbergs
Radiofabrikks styremøte, 31. mars 1977.
- 11 Cappelens Leksikon, J. W. Cappelens Forlag.
- 12 Arnljot Strømme Svendsen, *Vebjørn Tandberg Triumf og
Tragedie*, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke A/S, Bergen 1995
- 13 Takster ved: Hans Arents, Jon Hoem og Jan Hansen, datert 10.
mai 1977 og administrasjonens tilføyelse av bokførte verdier.
14 styreprotokoll 28. juni 1977.
- 15 Styreprotokoll 12. august 1977.
- 16 Fortellingen er gjengitt i Vebjørn Tandbergs bok *Mennesket og
Bedriften*, redigert og kommentert av Arvid Møller og Lasse
Thorseth, Lu-Mi Forlag, Oslo 1976.
- 17 Jens Chr. Hauges forslag til åreberetning og regnskap for 1977 datert
11. april 1978 og Tandbergs Radiofabrikks offisielle regnskap for 1977-
18 datert den 31. desember 1977/29. april 1978
- 19 Styreprotokoll 24/78 den 13. september 1978.
- 20 Tandbergs Radiofabrikks A/S's konkursbo bostyrets rapport til
Oslo Skifterett 1. oktober 1984.
- 21 Tandberg Radionette A/S's konkursbo, regnskapsoppstilling
datert 10. okt 1984.
- 22 Brev fra Regjeringsadvokatembetet til industriministeren
datert den 14. des. 1978.
- 23 Norges Offentlige Utredninger 1997: 9 – Kapittel 8: Revisors
rammevilkår.

45. HVA SI

Kravet om lydigh
inngående i tidlige
som kom fra storm
norsk frimureri. Sp
lydighet ikke er be
politiske, økonomis

Organisasjone
paragraf 330. Den ly

*"Med Bøder
straffes den der s
forplikter seg til u
Er Forening
kan Fængsel indt*

Frimurere, elle
rettsvesen, politi-
institusjoner og kre
satt ut av funksjon.

Dette forhold s
9. kapittel om forb
ledd. Den lyder:

*"Den som
karakter, eller som
2 år. Råder organ
eller sprengstoff
omstendigheter er
På samme
forening eller sa
maktanvendelse
samfunnsordenen*

Siden det her g
forårsaket av de fals

*"Den som
statsforfatning fo*